A mon volgut amich y company d'excursions, en Pere Payés

homenatge del autor.

LES GÁRGOLES DE BARCELONA

LES GÁRGOLES DE BARCELONA

PER

NORBERT FONT Y SAGUÉ

DIBUXOS D' EN JOSEPH GARRIGA Y FOTOGRAFIES DEL AUTOR

BARCELONA

ESTABLIMENT TIPOGRÁFICH DE VIVES Y SUSANY

Carrer de Muntaner, núm. 36

1898

PRÓLECH-DEDICATORIA

Al Sr. Dr. D. Pere Saqué y Padosa.

Estimat cosí: *Me sembla que encara m' hi trobo, tots dos solets dintre la tartana sortiem del poble, tu pera visitar los malalts de les pagesies y jo pel gust d' acompanyarte, y al lleujer pás de la mula empreniem la carretera que com á una ratlla de guix sobre un fondo verdosench, se destacava fins á perdres de vista, iluminada pel sol dels mitjorns de Juliol y Agost. A nostre entorn regnava un silenci que no era 'l de la mort, sino el de la vida, l' himne que la naturalesa en lo plé de sa feconditat elevava á son Criador, l' extasis d' amor, interromput sols pel brunzir de les abelles y el «rach», «rach», de les cigales que arrapades en les rugoses branques de les oliveres callaven soptadament al soroll del nostre carruatje pera tornar á empendre prompte la mateixa cansó. Sentats l' un devant del altre, contemplavem en silenci aquell esplet de la naturalesa, passejant la vista per les frondoses vinyes que estenien ses onades de pampols á ab dos costats de la carretera, mirant aquell cel blau, sense un borralló de nubol que l' embrutés, y aspirant ab afany les suaus alenades que la «marinada» nos enviava pera refrescar aquella calma xardorosa qne s' estenia per la plana; axís passavem llargues estones sense dirnos rés, sugestionats per*

aquell qüadro de vida y poesía, pero 'l més petit incident nos feya empendre la conversa, y allavors tu, ab la autoritat de mestre que 't donaven tos estudis y anys, me parlàves d' art, de historia, de literatura..., y ab tes paraules obries devant mos ulls un mon nou que 'ls meus pochs anys no m' habien permés somniar, m' estimulaves al estudi, me ubricaves ab la idea de ser útil á ma familia y á ma Patria... després callaves, y tornavem á mirar aquella carretera que semblava no tenir fi, aquell cel blau y aquells ufanosos ceps. Jo no se pas quina força misteriosa tenien tes paraules dites en semblants ocasions, no sé la influencia que podía exercirhi la sugestió del paisatje, lo que si recordo bé y puch confessar, es que aquelles paraules, aquells concells, aquells estímols, s' arrelaven en mon cor y me feyen somniar una vida de trevall y de lluyta.

No 'n tinch cap dupte; aquelles lliçons teves influiren en la meva ánima molt més que les esplicacions de les cátedres que, seguint la rutina de sempre, no 's cuyden de obrir nous horitzons á la joventut; y desde allavors he treballat sens descans y he lluytat ab delit pel sant lema de «Deu» y «Patria»; y si algún cop he sentit la punyida del desengany ó del escepticisme, en lloch de descoratjarme, lo recort dels teus concells, la evocació d' aquell paisatje en que la naturalesa trevallava y llunytava elevant un himne d' amor al Criador, m' ha donat noves forces, y he seguit fent vía per la ampla carretera de la vida que, á semblança de la que allavors contemplavem, veig sempre al meu davant, blanca com una ratlla de guix sobre un fondo verdosench.

En pach dels teus concells, de la teva obra benefactora,

permetem, donchs, que avuy te dedique aquesta petita mostra dels meus estudis sobre l' art de nostra Patria, en la esperança de poguer un altre dia oferirte fruyts mes ufanosos.

Ton cosí que te ayma.

N. Font y Sagué.

INTRODUCCIÓ

L' allunyament de les aygues de pluja de les parets y fonaments dels edificis preocupá ja als primers constructors, puix veyém que, convençuts dels perjudicis que 'ls hi causaven, crearen la cornisa que 's convertí prompte en objecte d' ornamentació. Gracies á aquésta y al llagrimer *(larmier)* motllura que forma part de aquélla, y que, s' anomena axis perque sortint del fris garanteix la fatxada de la pluja y perque la aygua hi cau gota á gota, conseguiren l' objecte cobejat. Semblant ornamentació s' ovira en los órdres arquitectónichs jónich y toscá, mes lo dórich y 'l corinti la perfeccionáren per medi de la motllura que acaba la cornisa, anomenada boca, bocassa, gorja, *(gueule, gorge, cymaise,)* quina consistia en una testa de lleó qui llensava la aygua; aquesta ornamentació se troba també en los ánguls del Parthenon y es de suposar que son ús estaría molt estés quan les ruines de Pompeya han mostrat mols exemples de canals de terra cuyta que estaven fetes com les del Parthenon. (1)

No obstant aquest principi de progrés, diguemho axis, ab la germanor de lo útil ab lo bell, s' abandoná la *cymasia* pera continuar fins al sigle XI ab les cornises adornades ab pobres y sensilles motllures romanes apoyades sobre tallats modillons que representen caps de vigues. Mes en el sigle

(1) M. César Daly. *Révue generale d' architecture.*

XI veyém que va crexent l' adorno en les cornises que s' apoyen en figures grotesques, caricatures, monstres en posicions estranyes ó fulles bisantines, quines al sigle següent fóren reemplaçades per les repises, coronantse les cornises ab rampes de pedra; aquestes balustrades fóren l' accessóri ordinari de les cornises qui acában los murs principals al esterior. Algunes vegades la cornisa es substituida, principalment en l' ábsis, per una filera de grossos modillons, sostinguts ó no per aquelles matexes figures monstruoses, y coronats per dues fileres sortides de mahons y per les teules disposades artisticament pera completar aquesta decoració. La major part dels nostres monuments que pertanyen á aquella época poden servir d' exemple.

Pero en lo sigle XIII, al utilisar l' art gótich lo contrafort y l' arch-botant pera reforçar los murs y pera deturar lo pés de les grans voltes, quines prenen axis una apariencia de lleugeresa maravillosa, se tingué la felís idea de utilisar dit arch-botant fentli portar lo conducte de les aygues de pluja que 's podien axis tirar prompte defora, en lloch de dexarles escorre per lo llagrimer de les cornises del caballet, com los antichs. La esperiencia demostrá que les filtracions de les aygues que corrien directament sobre 'ls archs botans perjudicaven les construccions, y ab tal motiu guarniren sos lloms ab petites arqueries calades pera recullir y aislar en son cantéll superior les aygues de pluja. Atenent després al escés de cárrega que produhíen aquestes arqueries de sanejament sobre 'ls atrevits archs botants, s' aumentá la llur inclinació en los llochs en que l' art gótich tragué mes esplendent florida, fent sos archs ab un rádi molt mes grós, pera que obrant á manera de puntals trasmetessen en sentit mes vertical les empentes de la nau sobre 'ls botarells, que já á les hores s' apoyaven sobre 'ls murs divisoris de les capelles laterals.

Lo sistema adoptat consistia en dividir les aygues de pluja y conduhirles á fora pel mes curt camí, y per conseguent lo mes prompte possible. Per ço en los grans edificis d' aquesta época se veu que les aygues sortint de la canal del gran caballet s' encorren rápidament pel rechs posats sobre cada un dels archs botans com sobre un aqueducte, y s' escapen á la extremitat del macís de pedra dels archs-botants per les gárgoles, que posades horisontalment tenen algunes vegades mes de dos metres de sortida sobre 'ls contraforts. En quant á les aygues que cáuhen já sobre 'ls caballets dels baxos-costats, ja sobre 'ls de les capelles, s' escorren directament per un gran nombre de gárgoles que, posades lo mes enfora possible, en los ánguls dels contraforts, per exemple, dividexen les aygues en una infinitat de raigs cayent inmediatament á terra.

Devém confessar que la aplicació de les gárgoles fou una de les mes enginyoses invencions del art gótich, puix la aygua reunida per medi de les canaleres hauria perjudicat mes que dexantla escorre gota á gota per lo llagrimer; pero l' árt gótich salvá aquest inconvenient servintse de les gárgoles qui tiraven la aygua á una distancia molt considerable dels murs, perque la humitat no hi pogués penetrar.

Vista la necessitat de un cós de pedra que avansés fora del edifici pera llençar la aygua, deu preguntarse: ¿podía l' art gótich dexar aquéll sense pulimentar y sense modelarlo ab aquell cisell sots qui sembla que la pedra 's convertexe en cera?

Afirmarho valdría tant com negar lo que era la esencia, l' esperit d' aquell art sublim. No, lo ciséll que ab tanta minuciositat modelava los capitélls y les pars totes del temple, fins les mes amagades; lo ciséll que s' entretenia riçant les fulles y senyalant sos nérvis mes delicats, no podia de cap manera dexar aytals masses de pedra intactes, debia traslladarhi ses creencies y supersticions, sos temors y esperances;

y aquest fou l' origen de les gárgoles, que mes tart se compongueren de tota classe de figures naturals ó monstruoses, servint de magnifich adorno á l' esterior de nostres temples y edificis civils ó particulars. Donada la seva situació, les gárgoles no venen á esser altra cosa que prolongacions dels primitius modillons románichs.

Son ús no començá á establirse fins al sigle XIII tant á Espanya, com á França. Per lo que respecta á aquesta última debén dir que, á la Catedrál de París, en tems de *Maurice de Sully*, es á dir, al acabament del chor en 1190, no hi havia ni canals, ni gárgoles; mes tart, en lo mateix edifici, cap al 1210, les aygues de les canals s' escorríen sobre la sortida dels llagrimers, per medi de regueres posades de distancia en distancia. Cap al 1220, aparexen les gárgoles sobre certes parts de la Catedrál de Laon; son llargues, poch nombroses, compostes de dues peces, la una formant regaró y la altre fentli de sostre, disposició que no havém trobat en cap de nostres gárgoles, quines en sos principis, ó be sortíen solament molt poch fora la paret del edifici, com se veu en lo campanar de Sta. Agata, (1) ó bé si s' adelantaven bastant eren tosques y formades per un regaró ab cap d' animal, les demés linees del cós ab prou feynes si s' endevinen, com se veu en les que 's conserven de la enrunada capella del Carme.

Prompte 'ls arquitectes del sigle XIII, conegueren que hi havía una ventatja considerable en dividir les caygudes de la pluja recullida sobre 'ls edificis. Perçó les reduhiren á un petit fil d' aygua que no podía malmetre les construccions inferiors. Se multiplicaren, donchs, les gárgoles, y multiplicantles se les pogué esculpir més fines, més esbeltes, y 'ls esculptors s' ampararen en aquestes pedres sortints pera ferne un motiu de decoració dels edificis. La varietat de for-

(1) Capella Real. (Barcelona).

mes donada á les gárgoles es tan prodigiosa, que M. Viollet le Duc (1) diu, no 'n coneix pas dues de iguals en tot França y açó que 'ls monuments de la etat mitjana n' estan plens. Lo matex podém dir respecte de les de Barcelona; lo qual maravella, més á més al considerar que moltes d' elles son representacions de una idea semblant: uns setanta drachs havém recullit tans sols en Barcelona y en tots havém trobat carácters marcadíssims que 'ls diferencien entre sí y altres de més generals, com les ales, que permeten agruparlos.

Moltes de aquestes gárgoles son verdaderes obres d' art; es tot un mon de animals y de persones compostes ab una gran energía, tallades atrevidament per mans hábils y segures. Aquestos sérs s' arrapen ab dificultat als llagrimers, s' avenen ab la arquitectura y donen á les siluetes dels edificis un carácter particular, marcant sos punts sortints, acusant los caps dels contrafors y fent destacar ses línees verticals. Se pot judicar de la habilitat dels arquitectes, y dels escultors en la combinació y execució de aquestos llençadors de aygüa per la dificultat que s' esperimenta en combinarles y ferles executar. En los edificis góthichs moderns, continua 'l citat autor, es mol raro véurehi gárgoles que tinguen relació ab sa arquitectura; no tenen aquest aspecte real tan notable en los edificis antíchs. Per nostra part, en lo que respecta á situació y execució, poden servirnos d' exemple les dues de la moderna fatxada de la Seu de Barcelona.

No cal dir que 'ls francesos nos precediren y aventatjaren en la aplicació de les gárgoles, puix veyém son empleades sistemáticament á París en 1240; á *Notre Dame* les veyém aparexer en 1225, sobre les cornises superiors, curtes encara, robustes, pero esculpides per mans hábils. Les que están situades á la extremitat de les canals dels archs botants

---

(1) *Dictionnaire de l' Architecture.*

de la nau, y que son á poca diferencia de la matexa época, ja son més llargues, més esbeltes y alleugerides per repises que permeten donárleshi una gran sortida davant del nú dels contraforts. Semblant disposició no apareix en nostra ciutat fins á la época del Renaxement, puix veyém sortir atrevides de la paret ó contraforts ses masses, sense apoyo de cap mena. Les del ábsis de nostra Seu están colocades sobre 'l pinyó dels contraforts, algunes d' élles molt originalment.

A la *Sainte Chapelle du Palais*, les gárgoles son més atrevides, més llargues; no son solament bustos de animals, sino animals sencers arrapats ab ses potes als llagrimers superiors; sos caps s' estiren pera llençar les aygües lo més lluny possible dels ánguls dels contrafors. Algunes de aquestes gárgoles son evidentment esculpides per artistes distingits.

Molt endarrerits anavem nosaltres respecte als avensos que feyen nostres vehíns, puix, mentres élls reemplaçaven les figures de animals ab les humanes en lo sigle XIII y les carregaven de detalls en lo XIV, aquí nos acontentavem ab caps curts esculpits toscament y ab figures qual execució demostra lo atrassada que se trobava la esculptura en nostra Pátria. Pero en cambi, durant los sigles XV y XVI, quan les gárgoles de França s' escanyolexen prenent un carácter d' estranya fieresa, les nostres arriben al més alt grau d' esplendor, presentantse, no com aquélles, desproporcionades, sino al contrari, guardant perfecte harmonía totes les parts de son cós; les nostres son més reals, puix encare que s' hi vegen barrejes estravagants, no obstant, la distribució de les parts del cós es més verosímil y ayrosa.

En lo sigle XV, si be 'ls detalls son fins y comunment nombrosos, ab tot, la seva massa conserva una actitut franca y una silueta enérgica; les potes, les ales y fins les plomes y pels dels animals son ben detallats; les testes, estudiades ab cuydado, son quasi sempre verdaderes obres d' art, tant per

sa execució, com per la expressió que 'ls sapigué donar l' esculptor, unes vegades de tristesa, altres de alegría sarcástica, altres de burla y la major part de les vegades de desesperació. Se coneix que aquestes importants parts de la escultura de la etat mitjana han sigut sempre tractades per mans exercitades; élles conserven fins molt tart, lo seu carácter original y encara, en los primers tems del Renaxement, se véuhen sobre 'ls edificis gárgoles que conserven l' estil del sigle XV.

A França no es fins á la segona meytat del sigle XVI, que 's esculpturs dexaren absolutament les antigües formes donades á les gárgoles, pera adoptar les figures de quimeres imitant certes figures antigües ó carteles, ó simplement canons.

Nosaltres trigarem un poch mes á perdre les tradicions gótiques per lo que respecta á gárgoles; pero durant lo sigle XVII se anaren transformant omplintse de detalls barrochs, fins que á principis del XVIII ja desaparegueren pera dexar son lloch á les canals adornades y á les carasses.

En algunes regions de França com la *Champagne*, *Basse-Loir* y la *Isle de France*, les gárgoles son molt nombroses; en altres son mes escases com á *Bourgogne* y en lo centre y mitg día; y en altres, per fí, falten absolutament; degut tot açó á la abundancia ó carencia de materials aptes pera esser esculpits ab finura y consistencia ensemps.

Les nostres, fetes ab pedra caliça de Montjuich, no poden tenir la riquesa de detalls que mostren altres de algunes regions de França, á causa de la poca finura de la pedra.

—

En treballs com lo que nosaltres emprenem, deu procurarse no posar la interpretació de les figures massa hipotética, donant molta estensió al simbolisme.

No som de la opinió de M. *Chamfleury* (1) qui nega tot simbolisme, pero tampoch som de aquells qui exageren les coses volent fer veure lo que realment no existeix. *In medio consistit virtus.*

En totes les époques la fantasía ha sigut un dels principals elements del art, y no 'ns ha d' estranyar que 'n la ornamentació dels monuments de la etat mitjana hi hage algunes figures convencionals, com n' hi havía en les arquitectures grega y romana. Pero açó no vol dir que totes ho sien, molt al contrari; nosaltres estám convençuts de que quasi la totalitat de gárgoles de Barcelona tenen son significat ja simbólich, ja satírich, carácters abdós que marquen lo naxement y la vulgarisació de una idea.

Y veuse aquí 'l fonament de la divisió de nostra tasca en estudi de les gárgoles *simbóliques* y estudi de les gárgoles *satíriques.*

La importancia de nostre treball no pot negarse, puix, com s' ha dit repetides vegades, en los elements artistichs hi ha escrita en lletres, potser encara no ben descifrades, la crónica de la marxa social de les époques passades. Les formes arquitectóniques, que son resultat de lo més íntim del cor del home, sintetisen ses costums, sos ideals, sa raça, y en geroglífichs nos conten lo que no 'ns poden dir les cróniques, ni les histories antigues.

Vist açó ¿hi haurá encara qui negue la importancia de un estudi detingut sobre les gárgoles de Barcelona? No ho creyém, puix elles, en efecte, poden esplicarnos l' origen de algunes de nostres tradicions y nos mostren los vicis, virtuts, creencies y preocupacions de la época mes gloriosa de nostra Nacionalitat Catalana.

---

(1) *Histoire de la Caricature au mogen age.*

GÁRGOLES SIMBÓLIQUES

Lo simbolisme ha caracterisat sempre la arquitectura de totes les nacions subjectades al poder de la teocracia; la de la India, la del Egipte, la de Mégich, la de la Europa cristiana en la etat mitjana; ab la coincidencia de que 'ls obgectes ab que 's representá han sigut en totes parts de una matexa naturalesa.

Si 's jutja per los monuments de la mes alta antigüetat, los hómens de la primera etat estigueren dominats per una especie de terror relligiós á la vista dels grans animals qui semblen haver sobreviscut als cataclismes del globo, y la seua imaginació exaltada se 'ls figurá mes espantosos encara y mes terribles de lo que en realitat eren.

Quan l' art començá á naxer, la humanitat havia ja vençut alguns animals ferotjes, ja havia tingut revelació de la seva superioritat sobre ells. L' artista 'ls imitá aleshores, mes de lluny y de memoria, en linees grosseres que tenen la grandesa é indecisió de un boceto y que porten encara la estampa del terror esperimentat primitivament. Confon les formes y combina les que inventa ab les que ha vist, y crea barrejes fabuloses, essers imaginaris, mes monstruosos que 'ls monstres.

Encara que s' ha posat als animals en lloch inferior, diu M. H. Husson (1), l' home conserva no obstant una reminiscencia de la turbació supersticiosa que li han inspirat aquestes existencies enigmátiques. En las obras esculpides hont li plau fixar les imatges qui brillen en sa imaginació, representa l' animal, no apartantse de la observació de la realitat, pero mo-

(1) *Revue generale d' architecture.*

dificant les formes á fí de produhir los efectes mes estranys y fantástichs. Se reconeix encara lo tipo donat per la realitat, lo lleó, lo toro, etc... mes aquestos tipos estan transformats com en les visions de un deliri. La idea de lo misteriós barrejat d' espant s' hi introdueix en carácters imprevistos.

En son origen, la imitació dels animals per la esculptura presenta una intenció general y brillant de simbolisme. Les seves formes son per l' artista un medi de espressar materialment certes idees; ó de representar ab energia les facultats humanes, bones ó dolentes, mes de les facultats que l'animal te en una mes alta degradació que l' home. Lo lleó, per exemple, simbolisa 'l coratge; lo gat, la prudensia misteriosa y la traició,..... etc.

Es en vá dir, que cada encontrada te 'ls seus animals preferits, segons les idees que allí dominaven ó segons lo servey que 'ls feyen. Los Indis, qui havien acabat per viure ab familiaritat ab l' elefant, lo representaren en la seva arquitectura figurant la resistencia inerte y portant á manera de pilar l' arquitrave del temple. Los Assiris estudiaren lo lleó que podien observar en les q adres de sos reys. Los Egipcis esculpiren sobre 'ls pilars y frisos de sos temples, animals de tota especie, lo gat, la oca, lo chacal, lo vuytre, lo hypopotam, lo cocodrill, l' ibis,..... etc. y gravaren en lo granet de ses colossals muralles tot un mon de mosquits, escarbats é insectes, com pera simbolisar lo formiguer dels infinitament petits en la immensitat del univers. Mes, al esculpir figures aislades, representaven ab preferencia lo bou, lo bé y 'l lleó, pero no 's limitaren á les formes naturals.

Inspirat pels sacerdots qui estimaven cobrir de misteri les mes altes veritats y no parlaven mes que per símbols, aquest poble singular somniá en essers monstruosos, barreja de formes, estranyes la una á la altre, qui espressaven idees mixtes de una significació fosca y espantosa. Les races mes diferen-

tes foren associades en les imatges quimériques. Lo bé pren les urpes del lleó; lo lleó pren un cap d' home ó de dona y resulta aquesta figura que mes tart fou lo emblema dels enigmes, la esfinx (1).

Sant Climent de Alexandría nos diu (2), que Moisés, qui estava instruit en tóta la ciencia dels Egipcis (3), esplicava també pel medi geroglífich, es á dir, baix misteriosos símbols de animals, los preceptes de la lley moral.

Si en la antigüetat la intenció del esculptor fou espressar una idea per un emblema ó bé impresionar fortament á l' esperit ab una de les misterioses creacions de la naturalesa, aquesta intenció, com diu D. Ramée (4), fou purificada per una segona fase de la esperança cristiana, portada al mon per l' Evangeli, y que s' ovira á través de la arquitectura, pera arrivar en fi, als ulls y al cor del poble, á qui devía aprofitar per la seua educació moral.

Si, l' home ayma simbolisar los pensaments que li recorda son esperit y 'ls sentiments que li revela son cor; y no hi ha cap dupte que 'l símbol, la alegoría, ennobleix la naturalesa física espiritualisantla; ella ofereix la immensa ventatja de no mostrar més que per signes los obgectes que no 's vol revelar més que á un petit nombre de iniciats. Axís veyém que, com afirma SantCliment de Alexandría (5), totes les representacións de les catacombes teníen una significació sagrada, y que totes constituihen un gran sistema de simbolisme, y tota una llengua geroglífica, que, per un cert nombre de signes convencionals, resumía 'ls principals misteris y les ensenyanses del cristianisme.

---

(1) Ch. Blanc. *Grammaire des arts du dessin.*

(2) *Strom.* V.

(3) *Act.* VIII.

(4) *Manuel de l' histoire génerale de l' architecture chez tous les peuples.*

(5) *Pedagog.* l. III. n. 106.

¿No 'ls havía donat exemple son Mestre? «*Discipuli dixerunt ei: Quare in parabolis loqueris eis? Qui respondens ait illis; Quia vobis datum est nôsse mysteria regni cœlorum, illis autem non est datum.*»

La conexió de aquestes fases iconográfiques ab l' estat moral de la societat cristiana será comprés de tothom. En temps de persecució, convé sobre tot, encoratjar y consolar; als pobles creyents, pero encara grossers, convenen més les imatjes sensilles y fortes de les veritats més capasses de impresionar per l' intermediari de la imaginació. Avuy los medis empleats en la edat mitjana no produhiríen iguals resultats, y perçó lo simbolisme y la iconografía s' han modificat.

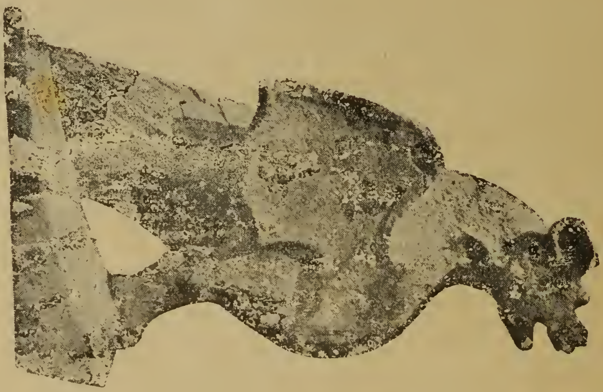

Figura I.—*Claustre de la Seu de Barcelona.*

Ademés, los monuments sensills y plens á la vegada de elevat sentit, reemplaçaven mellor que tots los altres la idea pagana dels ídols y afavoríen axís la debilitat dels novells convertits.

La causa principal del fet que 'ns ocupa es la tendencia de la edat mitjana á la alegoría; es la afició al simbolisme que fa que 's gose més en la representació de la idea, sía moral, sía religiosa, per un obgecte real que, al mateix temps que la recorde, la esplique en sa espressió natural y propia.

Havém ja dit que lo Cristianisme desde 'ls primers díes de

sa existencia feu del símbol el medi d' esplicació de sos dogmes, de sos preceptes, de ses amenaces y de ses promeses. A les paráboles recullides dels llabis de Jesucrist per tres dels seus Evangelistes, succehexen les terrorífiques visions simbóliques del Apocalipsis. Abans de que la Iglesia naxent, lliure del temor de que la veneració de les imatjes pogués donar lloch á actes de idolatría pels seus neófits sortits del paganisme, esposás á la vista dels faels les de Jesucrist y María, los primers cristiáns esculpiren ó pintaren los símbols.

Y com que la idea que convé més al cristiá no perdre de vista, com diu un distingit escriptor nostre, En Rubió y Ors (1), es la de la lluyta entre 'l bé y 'l mal, disputantsel, com sa gloriosa conquesta ó com sa desgraciada empresa; y com que la Iglesia estava especialment encarregada de recordarli continuament aquella lluyta, tant més terrible quant que l' enemich que li fa guerra conta ab poderosos aussiliars dintre 'l mateix home; predicadors y artistes, seguint les ensenyances de aquella sa mare y mestra, no tan sols personificaren lo mal en l' enemich del género humá, l' angel caygut, sino que 'l simbolisaren baix les formes més lletjes, més horribles; baix la figura de animals los mes odiosos per sos dolents instints ó de monstres los mes espantables per sa lletjesa. Y com que 'ls homens y les societats tarden molt en despendres de ses antigues costums, preocupacions y creencies, si los qui acabaven de sortir dels errors del paganisme, deguesen sentirse ben disposats á considerar avuy com ministres de Satanás als que ahir adoraren com á Deus, y per consegüent á representarse á aquells baix la figura de faunos y satyrs, tipos de la lletjesa física y de dolentes inclinacions, en sa creencia anterior; los descendents dels antichs Germans al abraçar la religió cristiana y ab ella sos dogmes sobre el ori-

(1) *Apuntes para la historia de la sátira.*

gen del mal y sobre 'l personatge que 'l representa, ells qui en sa teogonía conservaren un lleu recort de la cayguda del primer home y se figuraven la lluyta del bé y del mal per gegants combats entre sos deus y horribles besties, y se imaginaven l' univers poblat d' essers, ja benéfichs, ja dolents, degueren sentirse igualment inclinats á figurarse als esperits de les tenebres com estaven acostumats á imaginarse aquells essers fantástichs, aquells monstres espantosos de la seva teogonia.

Y veuse aquí perque, combinant los elements nascuts de les ciencies antigues, ab los inspirats per la nova religió, si pera la representació del angel dolent l' artista forja la major part de les vegades, interpretant la imaginació popular, un esser monstruós compost de cames de boch, cos negre y pelut, ales de rat penat, cua y banyes de bé, pera sa espressió simbólica, uns cops li donará la forma de llop, qui roda entorn de sa víctima abáns de llençarse sobre ella; altres la de serp, com á animal astut y de venenosa baba, l' infernal tentador de nostres primers pares; y altres, mes sovint, la de dragó que, ademés de figurar tant com á imatje del mal en l' Apocalipsis, y de prestarse, com animal fantástich qué es, á tots los capritxos de la imaginación, era la forma baix la qual podíen mes facilment figurarse al autor de tot lo dolent axís los qui recordaven encara la serp *Piton*, ó 'l dragó del encantat jardí de les Hespérides, com los qui conservaven tal vegada en la memoria les espantoses creacions de les mitologíes escandinaves.

Y cada nova generació, al alçar nous temples, fa ús de innombrables figures de fantástichs mónstres qui al mateix temps que li recorden al odiat temptador y 'ls molts medis que posa en práctica pera perdre á les ánimes, li donen lo plaher de veure 'l humillat y vençut per la creu y com clavat, á manera de criminal posat á la vergonya en la picota, en les parets de la Iglesia á qui tant aborreix.

Y aquestes representacions moltes de les quals podríen servir de ilustració y de comentari á les més terroríﬁques descripcións del infern del Dant, y que no tenen menos merit de invenció á les més atrevides de les de Callot en ses tentacións de Sant Antoni y á les de Doré en ses ilustracións, afegeix l' esculptor un mon de animals coneguts ó imaginaris, alternant de vegades ab la cara del home en sa espressió més lletja y horrible, com á representació simbólica de la idea del mal ó dels vicis y de les passións que mes envilexen al home, com la gola, la avaricia, la luxuria... etc., y ab dites representacións barreja l' artista altres no menos fantástiques pera simbolisar la lluyta del mal y del pecat ab l' home; y esculpeix en los capitells de les columnes y en les cornises, ja al home rendint á sos peus á feres monstruoses, imatjes de les passions ó dels vicis, ja les escenes del Apocalipsis que se referexen al humillament del espantós dragó de Sant Joan; y ja en fi, posa al costat de aquelles, altres representacións també d' animals, ó reals ó producte de la fantasía popular, si be acostantse en lo possible á la bellesa real, algunes vegades com á símbols de idees místiques y altres com á medis de allunyar del temple als mals esperits en virtut del poder que á la representació de certs animals com la esfinx, la quimera, lo gall, etc., certa preocupació popular atribuhia; ab molta frecuencia pera donar per medi de la reproducció d' escenas en que figuren animals, trets dels bestiaris ó de les faules esópiques, ensenyances morals als qui sabien interpretarles.

Mes, tal vegada algú dirá; ¿tenen res que veure les gárgoles ab lo sobre dit? Sí, y molt, ja que 'n son lo testimoni més fael, la prova més evident, la demostració, podríem dir, del anterior teorema: Y açó sentat sols nos falta provar que les *gárgoles no son altra cosa que representacións del dimoni ó dels vicis personificats en aquest.* Pera verificarho aduhirém

los arguments dels autors que més ó menos directament han parlat d' elles, estudiarém luego lo carácter superticiós de la etat mitjana; y per fi examinarém separadament los grupos de gárgoles existents en Barcelona, fent veure ses analogíes ab les representacións de la fantasía popular.

Y en primer lloch, abáns de passar endavant, examiném lo nom dels objectes que 'ns ocupen puix ell podría donarnos també quelcom de llum. Tant en catalá, com en castellá, se 'ls anomena *gárgola*, designant lo punt per ahont la aygua de un gotera s' escorra. La radical *garg* es idéntica á *gurg*, del llatí *gurges*, gorja; la alteració ha sigut produhida, es de suposar, baix la influencia de *gargarizare*. Se la troba encar en Italia *gargagliare*, *gargozza*, verb que designa lo soroll que fa la aygua passant per una gárgola. Més, en francés se les anomena *Magot* ab més frecuencia que *gargüille*, y 'l P. Cahier (1) rebuscant ab la erudició y sá criteri que dis tinguexen sos escrits, l' origen del primer de dits noms, creu trobarlo en lo *Gog* y *Magog* de la Sagrada Escriptura. M. Joinville parla dels pobles de *Got* y *Magot* qui deuen esser los aussiliars del Anticrist. En tot cas *Got* y *Magot* son aliats

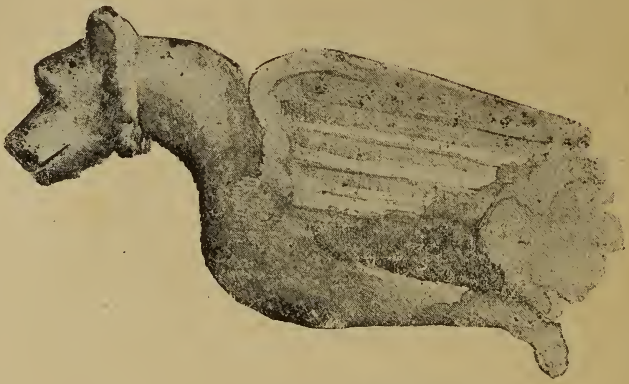

Figura II.—*Pati dels Tarongers* (Audiencia de Barcelona).

(1) Melanges d' archeologie. t I. pág. 75.

dels ministres de Satanás. Donchs, si 's considera que *Magog* en hebreu significa *del sostre*, y que Sant Pau anomena al dimoni *Princep del ayre*, se persuadirá verament perque se ha anomenat *Magots* á les figures infernals, deformes, y en particular les qui están sospeses en les regións aérees de nostres iglesies, ó sía les gárgoles.

Nostre Piferrer (1) creu que la decoració esterior de les iglesies, presa en conjunt, no es estranya á tota idea simbólica; y se refereix á les esculptures y gárgoles representant essers estranys, animals monstruosos qui fan mueques al llarch de les galeries y contraforts, trauen la aigua dels sostres y qual fisomia espressa tan prompte la tristesa y la rábia, com la alegria cínica del embrutiment.

De la matexa opinió son los P. P. Martin et Cahier (2), y Daly (3), puix si bé diuen que no es probable que quiscuna de aquestes esculptures sia la traducció de un pensament emblemátich particular, y que sovint la fantasía del esculptor ha pogut exercitarse sobre la pedra, com la del miniaturista en los marges dels manuscrits, sens altre designi que la ornamentació; afirmen, no obstant, que no pot suposarse, en general, que 'ls artistes de la etat mitjana, dirigits ab tanta sabiduria, haguessen axis poblat, herisat, com podriem dir, lo sant edifici de formes de animals estranys, sense donalsi una significació. Lo sentiment comú, diuen els mes graves arqueólechs, es que la legió dels mals esperits está representada per aquestes figures.

Res mes natural; sempre la lletjesa moral dels vicis qui 's personifiquen en los dimonis, ha signt traduhida en l' art cristiá per les formes mes degradades.

---

(1) *Recuerdos y bellezas de España. Cataluña*, t. II.
(2) *Melanges d' archeologie;* t. I.
(3) *Révue generale d' architecture;* t. VII.

Lo distingit P. Migne (1) pregunta: ¿Les gárgoles son un símbol dels dimonis ó dels pecats capitals? ¿Aquestos emblemes y animals fantástichs, de cara xavacanament alegre, son la representació dels cismes y de les heretgies? ¿Son solament simples ornaments?

Y respon: per lo que respecta als animals y als personatges groteschs y fantástichs, nosaltres dirém que aquestes figures monstruoses qui aparexen sobre tot en l' esterior de nostres bassíliques y que s' anomenen *Magots*, de *Gog y Magog* qui deuen venir á la fí del mon ab l' Anticrist, representen, en efecte, lo geni del mal volant sobre la testa dels fidels pera separarlos de la Iglesia que es símbol del bé. Sant Pau nos diu positivament, que debém guardarnos dels esperits del mal estesos per l' ayre.

Tal fou l' origen de les gárgoles que 'ls arquitectes cristians feren sortir de les canals, dels campanars y dels contraforts de les Seus, pera significar aquestes legions infernals de dimonis que poblen nostra atmóstera, no parant de conspirar contra nostra salvació y salut, que nosaltres sols podém obtenir dintre la iglesia de Deu. De aquesta oposició entre les figures grotesques y terribles de l' esterior del temple y les figures tan dolces y pures, tan angelicals, que 'l pintor y l' esculptor havien reservat per l' interior, resulta un contrast fort que no podia reusar la bellesa de nostres edificis religiosos.

Aquestes figures lletges, monstruoses, banyudes, dislocades, esculpides per mans satíriques ó desesperades, diu M. de la Sicotiére (2), son símbols; s' hi veurá, si 's vol, la imatge del esperit del mal ó la personificació dels vicis y de les impureses del home. La Iglesia haurá ensajat d' espantar per lo

(1) *Dictionnaire d' esthétique chrétienne. Art. Esculpture.*
(2) *Observations sur le Symbolisme religeux.*

horrible del mal als qui no podia moure per la bellesa del bé. Axis algunes vegades haurá volgut donar una idea dels turments dels condempnats, de la rábia y grinyolament de dents dels pecadors.

Lo mateix opinen M. M. J. Mason Neable et Benj. Webb (1), puix afirmen, junt ab Caumont (2), que en les gárgoles de la etat mitjana s' hi veu l' emblema dels esperits malignes qui fugen dels murs sagrats, y servexen també pera advertir als faels que deuen entrar en lo temple ab lo cor pur y dexar al esterior totes les passions qui embruten la ánima.

Mes, ahont se veu clara la intenció dels esculptors de gárgoles, es en l' estudi de les supersticions de la etat mitjana.

Diu Thomas Wright (3), que tota la decoració de les iglesies estava especialment calculada pera produhir son efecte en les classes inferiors y mitjanes; l' art de aquella época estava apropiat, potser mes que 'l de qualsevol altre, á la societat de aquell temps, donchs se inspirava en la massa y no en l' individuo.

En efecte, no existeix desde 'l principi del mon cap creació que hage impresionat tant l' esperit dels homens com lo dimoni. La idea de un Deu benefactor sembla que no era suficient pera dirigirlos, faltava son revés. Axis, al costat del Deu bó y resplandent fou criat un esser pervers y disolvent qui fou la antítesis. Los primers raigs del dia no 'ns ompliren de goig sense la fugida de la nit.

Pera fer espantosa la representació del esperit del mal se feu un compost d' home y d' animal, als quals les mitologíes antigues suministraren los elements; la serp, la guineu, lo

(1) *Symbolisme dans les eglises au moyen âge.*

(2) *Abecedaire ou rudiment d' archeologie.*

(3) *Histoire de la caricature et du grotesque dans la litterature et dans l' art*, pág. 132.

gat, lo gos, los porchs, lo mico, etc..., contribuhiren á la forma esterior del dimoni; de manera, que á la vista dels animals vils ó maliciosos, lo poble, fins al sigle VI, tremolava de veure un dimoni amagat sots lo seu pel.

Los antichs poetes sols parlen ab terror de aquestes legións de dimonis evocant totes les formes:

Diables d' enfer horribles et cornus
Gros et menus, aux regards basiliques,
Infâmes chiens, ¿qui ëtes-vous devenus?
Saillez tout nues, vieux, jeunes et charnus,
Bossus, tortus, serpens, diaboliques,
Aspidiques... etc. (1).

Sant Pere, Sant Pau y Sant Joan nos dihuen que 'l dimoni com á lleó furiós volta sempre entorn nostre pera destroçarnos; nos advertexen que 'ns revestim de totes les armes de Deu pera defendrens de les mentides y artificis del dimoni, nos ensenyen que nosaltres debém combatre, no contra 'ls homens de carn y ossos com nosaltres, sino contra los poders infernals, contra 'ls esperits de malicia escampats per l' ayre; ells han, per lo tant, assenyalat la guerra entre 'ls homens y 'ls dimonis.

Aquestes creencies, apoyades per la Iglesia, facilitaven lo camí al gust de la etat mitjana pels terrors variats del purgatori y del infern; sens parlar de les descripcións més grosseres, tan freqüents en la etat mitjana, sobre tot en la literatura popular; los qui han llegit lo Dant saben prou lo partit que pogué traure de ses descripcións lo poeta, com també l' artista.

Les representacións de serps y de dragóns, tortura usada

---

(1) Chamfleury. *Histoire de la caricature au moyen age et sous la renaissance.*

en les regións infernals, foren sempre los subgectes preferits, ja en esculptura, ja en pintura, ja en los detalls de ornamentació d' arquitectura, ja, en fi, en les inicials y marges dels llibres de hores.

En la etat mitjana, diu T. Wright (1), los esperits més elevats aymaven veure en les formes esteriors intencións amagades, ó, á lo menos aço fou una moda que 's manifestá ab més gran força durant la darrera meytat del sigle XII, lo adoptar un sentit á aquestes formes esteriors y deduhirne comparacións y moralitats. Baix la influencia d' aquest sentiment s' adoptá algunes vegades certes figures dins un altre fi que la producció de un simple ornament, pero aço era allí sens dupte una innovació en l' art de aquesta época.

La inclinació que hi havía aleshores pera donar als nombrosissims dimonis les formes monstruoses que degeneraven facilment á lo grotesch, era natural. Lo pintor, l' esculptor, representaven sempre aquestos essers molt lletjos, obrant baix una certa influencia; podíen tenir totes les formes imaginables, pero sempre eren horribles.

Giraldus Cambrensis, escriptor de fi del sigle XII, los descriu dient: *Formam quandam villosam, hispidam et hirsutam, adeoque enormiter deformem* (2).

Satanás y sos ángels son tractats en los exorcismes de tots los epitetos que poden caracterisar les gárgoles y 'ls monstres esculpits en la etat mitjana, com diu Godard (3). Veges sino *lo Thesaurus exorcissorum atque conjurationum terribilium* del sigle XVI.

Se sab ademés que en aquesta época de fé, com afirma

(1) *Histoire de la caricature et du grotesque dans la literature et dans l' art.*

(2) *Itiner. Camb.* l. l. c. V.

(3) *Cours d' archeologie sacrée.*

Hurter (1), se preocupava del diable més vivament que no avuy día.

La popularitat de certes llegendes, lo rito de la benedicció de la aygua, del terme... etc., entretenía la pensa popular ab sa presencia continuada y 's recreava á portar la seva imatge en les processons. Los fets son molt nombrosos com tindrém ocasió de veurer més endevant.

Lo Satanás de la llegenda, diu lo Conte de Resie (2), qui es lo mateix dimoni de les creencies populars, es un esser enterament diferent del Llucifer de la Teología. Son aspecte no es gens ennoblit per aquell ayre de dignitat, trist al mateix temps que salvatje, que caracterisa al ángel caygut. No s' ovira sobre son front cap senyal de son origen celestial; aquést no es mes que aquell arcángel rebelde; en altre temps resplandent de llum y de gloria:

(3)..... *But o how fallen! how changed*
From him, who in the happy realms of light
Cloth'd with transcendent brightness dids'toushine
Myriads thongh Bright.....

Lo paper que Satanás juga en la vida dels Sants y en les antigues króniques de la religió es igualment dramátich que poétich. L' esperit del mal es per tot lo motiu de la acció principal. Mes deu notarse que 'l poder del dimoni de la llegenda adquireix mes ó menos força, segons la naturalesa de la aparició. Uns cops se presenta entremitj de nuvols formats per vapors infernals y ab formes mitj reals, mitj alegóriques; y altres ab llargues urpes, banyes, cúa y cós lo mes horrible que 's puga imaginar.

Y açó últim, ¿per quín motiu? ¿per qué 'ls cristians de la

(1) *Institutions et mœurs de l' Eglise au moyen-age.* t. III p. 361.
(2) *Hist. et trait. des sciences occultes.* T. II, pàgina 536.
(3) Miltón. *Parad. lost.* l. I.

etat mitjana judicaren necessari reproduhir los dimonis ben horribles? La primera resposta que 's presenta á aquesta qüestió, es perque lo que 's volía representar era lo horrible y lletx del pecat. Açó no es mes que una esplicació parcial del fet; pero es cert que aquesta noció era popular y que havía existit anteriorment en la mitología del poble.

Y encara debém fernos una altra pregunta; ¿per qué 's representava al dimoni baix la forma de animal, ó be la humana combinada ab aquella? La marcada afició dels esperits malignes á les formes animals, era, en altre temps, una cosa tan coneguda que no deu estranyarnos que una creencia, verdadera en el fondo y perfectament ortodoxa, se barrejás ab les ilusións de la filosofía hermética, donant lloch á certs abusos y contribuhint á estendre l' us de les práctiques supersticioses. No 's duptava que als ulls dels possehits preníen los dimonis figura de animals salvatges ó de reptils, quan los exorcismes los obligaven á sortir del cós de aquells infeliços.

La zoolatria fou una de les principals supersticions de la etat mitjana; y no deu estranyarnos açó, ja que la pretenguda ciencia dels alquimistes, dels astrólechs y dels mágichs, s' engalanava ab lo nom de ciencia hermética, fent provenir son origen fins al diví *Thoth,* fins al *Hermes*, tres vegades gran, de la antigüa religió dels Egipcis. Veritat es que 'ls animals ja no eren Deus, pero podíen esser dimonis, es á dir, que 'ls esperits malignes, que no eren altra cosa sino antichs deus pagans convertits en dimonis, preníen ab frecuencia la forma de animals diferents, ó be preníen possessió del cós humá sols ab lo fí de corrómprel, y d' enganyar ó espantar als homens.

En les imatjes primitives, diu Viollet le-Duc (1) lo dimoni ó be obra ó aconcella; quan obra pren la forma de un

---

(1) *Dictionnaire d' Architecture.* Art. *Diable.*

esser humá mes ó menys deforme, provehit d' ales y algunes vegades de cúa que acaba ab una testa de serp, sos membres son esquifits, descamats, ses mans y peus voluminosos, son cap escabellat, sa boca enorme y va nú; quan aconcella pren la forma de un animal fantástich: sirena, dragó, serp, guinéu, basilisch, garipau, gos ab cap de home,..... etc.

Desde 'l sigle XII los autors de *Bestiaris* s' esforçaren en fer, dels animals reals ó imaginaris, figures simbóliques de virtuts y vicis; aleshores quan se volía representar un personatje baix la influencia de una passió dolenta, se l' acompanyava de un de aquestos animals símbol de la passió. Y cuidado, que la etat mitjana sembla haver sigut gran admiradora dels animals, en observar de la vora sos diferents carácters é instints predominants, y en sapiguerlos aprofitar baix lo simbolisme.

Si aquést era, donchs, lo carácter predominant d' aquella época, ¿cóm no havía de transcendir en la arquitectura, que no es altra cosa que la manifestació de l' esperit ó carácter allavors predominant? Per çó 'ls artistes simbolisaren lo dimoni, en les gárgoles, baix totes les formes que 's puga imaginar la mes exaltada fantasía.

Vista ja la opinió dels eminents arqueólechs que indirectament han parlat de les gárgoles, y examinat lo supersticiós carácter de la etat mitjana, passám ara á la tercera y principal part de nostre trevall, açó es, á examinar separadament los grupos de gárgoles existents á Barcelona, encara avuy día, fent veure ses analogíes ab les representacions de la fantasía popular (1).

---

(1) *Com que algú podria criticarnos perque no parlám en aquest article de les representacions, en general, del dimoni en Catalunya, devém advertir que no ho havém fet perque es obgecte de un trevall especial que tenim entre mans.*

GÁRGOLES DRACHS

Lo més nombrós grupo de gárgoles simbóliques, no sols de Barcelona y Catalunya, sino fins de França, es lo dels drachs; y no te res de estrany, puix com animal fantástich que es ja de sí, se presta á totes les formes é interpretacións. Sembla talment que al imaginarlo la fantasía popular hagués tingut davant algún del *Plesiosaurus* ó *Ictiosaurus* de la época secundaria.

Lo cert es, que ja en les mitologíes antigues se coneixía al drach més ó menys semblant al representat per nostres gárgoles, y cuydado que no preteném confóndrel ab la serp, que de lo contrari tindríem de remontarnos als temps de Moisés.

Concretantnos, donchs, als drachs ó dragóns, podém dir que ja 's troben en la religió mejicana abáns de que cap europeu visités aquelles encontrades; en efecte, la apelació jerárquica de *Quetzalhuetxoloquanhtli*, significa literalment *águila—dragó—serp*, (1) es á dir, un drach molt semblant á la composició ó barreja de moltes de nostres gárgoles.

Fho-hi, primer Emperador de China, doná á sos ministres lo nom de *Loungs* ó dragóns, en memoria de un dragó cavall que ell havía vist sortir de la ribera de *Meng-ho*, com afirman Lord Macartney (2) y G. Pauthier (3). Y es prou sabut que encara avuy en dit pays, los prínceps de la cort imperial tenen, junt ab l' Emperador, la prerogativa de fer figurar lo dragó sobre les habitacións y equipatjes.

Les representacións de dragóns com ornaments, era molt

(1) H. de Charencey. *Des animaux symb. chez les americains.*
(2) *Voyage dans l' interieur de la Chine*, t. I, pág. 49.
(3) *Chine.*

freqüent entre 'ls pobles de la raça teutónica; aquestes criatures fantástiques se uníen íntimament ab la mitología d' aquets pobles y ab ses llegendas nacionals; axís veyém que en sos monuments se hi troben exos monstres formant grupos groteschs. Quan los Anglo-Saxons començaren á iluminar sos llibres, lo dragó servía constanment pera adonar los brodats de les págines y pera formar les lletres inicials; costúm que durá fins molt endavant de la etat mitjana y que també's troba en algúns códechs que 'ns resten de la época visi-goda.

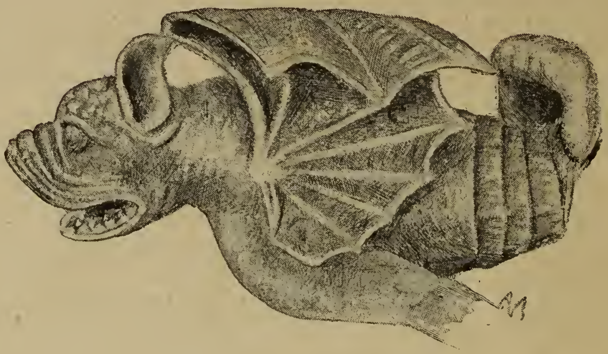

Fig. III.—*Fatxada antigua de la Seu*

Entre 'ls romans *Draconarius* era 'l qui portava la ensenya militar ahont hí havia representat un dragó; *vexillifer, qui fert vexillum ubi est draco depictus* (1). Aquesta ensenya havía ja passat dels Syris als Grechs y d' aquestos als Romans, com afirma Martigni (2). Després de la conversió de Constantí se posá la senyal de Jesucrist en lloch del dragó, y aquest se representava dessota atrevessat per lo bastó que surmontava la creu (3), indicant axis la victoria de Crist sobre l' antich dragó (4). Idea semblant á lo que diu Eme-

(1) Du Cange.

(2) *Dictionnaire des antiquites Cretieennes.*

(3) Barón. *Ad an* 325.—Gretzer. *De cruce* T. III. c. V.

(4) Garruccí. *Vetri* pg. 96.

ric-David (1) parlant dels pintors dels sigles IV y VI, donchs, pera expresar la divinitat de Jesucrist, diu, nos pinten un jove dotat de una gracia y de una bellesa immortals, tenint sota 'ls seus peus nusos lo *lleó* y lo *drach*.

L' Apocalipsis fou la causa principal de que 'ls dragons fossen considerats com á símbols dels dimonis y de que s' estenguessen tant, formant part de totes les llegendes y entrant en quasi totes les pintures de aquella época; puix lo dimoni personificat en ses representacions es un esser humá, lletg, disforme, monstruós, desnú, ab ales de rat-penat y armat ab una llarga cua de serp; sos peus son pates de lleó ó serres d' águila, hí ha una infinitat de varietats, que es impossible comptar. En lo mateix Apocalipsis se cita al *gran dragó* entre los tres monstres mes terribles.

Res mes comú en la etat mitjana que les llegendes sobre 'ls dragons y animals per l' estil. En tot Alemanya, Suiça y en los tres reyalmes de la antiga Scandinavia no hí ha un sol castell, una cova, un bosch, ó una vall, que no sia habitat per un esperit dolent. Los uns se apareixen baix la forma de besties monstruoses; los altres de gegants, de dragons ó de serps monstruoses; los altres baix la figura de guerrers armats ab velles vestimentes, de monjos ab llarga barba, de verges pálides y ploroses quals crits tristos trenquen lo silenci de les nits.

Lo poble dels Alpes, en la Suiça, ha conservat encara gran nombre de tradicións que fan menció de dragons y de serps, quí, en los temps mes antichs, habitaven les montanyes y baixaven molt sovint á portar la devastació á les valls.

A Alemanya sobre tot, hí ha histories molt curioses sobre 'ls dragons monstruosos, pero, una de les mes interessants es

---

(1) *Histoire de la peinture Cretieenne au moyen age.*

certament la dels dos germans Syntram y Beltram, duchs de Lensburg.

Aquestos dos joves senyors, anant un día de caçera, arribaren al fons de un bosch desert y salvatje, davant de una cova dintre la qual estava aleshores estés un grós dragó, qui sembrava 'l terror y la desolació per tot lo pays. Quan lo monstre vegé als dos caçadors, se tirá sobre ells, y en un obri 'ls ulls, se empaçá á Beltrám, lo més jove; pero Syntram, sense perdre lo coratje, atacá al dragó ab tan furor que, després de una forta lluyta, aquest caygué mort á sos peus; aleshores li obrí 'l ventre y retirá á son germá qui encara vivía. En memoria d' aquest fet feren alçar en aquell mateix lloch un temple á Sta. Margarida y representar la historia en un retaule que encara se conserva. La cova ahont trovaren lo monstre está situada vora *Burgdorf*, en lo cantó de Berna, y se anomena encar *Lo forat del dragó (drochenloch)* (1).

A Catalunya tenim dúes importants llegendes en que 'l drach hi te 'l principal paper, la de Jofre y la de Soler de Vinardell. La primera sobretot, te molta analogía, ab la anterior dels germáns Syntram y Beltram. Donchs, diu la tradició, que anant dit Comte Jofre pels pláns del Vallés volgué atacar á un fréstech drach que tenía sa cova en la montanya de Sant Lloréns del Munt, hon los moros l' havíen dexat en venjança. Segóns uns, se valgué de una trampa pera lograrho, y segóns altres atacá de dret á la fera, la qual mal ferida de una llançada del Comte pretengué fugir volant, més ell, agafantse en una de ses potes, la aná ferínt mentres volava per l' espay, fins que la fera, dessangrada, caygué morta al cim de la montanya, dita avuy del *Puig de la Creu*, hont lo Comte Jofre feu alçar, en memoria del fet, un temple á la Verge.

---

(1) Scheuchzer. t. I, c. III, pg. 383.—Athanas Kircher, *Mund sulter*, VIII, pg. 94.—Wagner. *Hist. nat. Helvetiæ*, pg. 246.

La llegenda d' en Soler de Vinardell no es ni tan poetica, ni tan antiga, pero sía lo que 's vulla, la tradició del drach, en general, es la més vulgar en tot Catalunya, y nostres monuments la recordan ab molta frecuencia com se veu en uns relleus de la Seu de Barcelona pertenexents al anterior edifici, per dúes vegades en un dels capitells del claustre de St. Cugat del Vallés y ademés en altres del antiquíssim de St. Pau y de la porta daurada de Poblet. Ja veurém més endavant la trascendencia que tingueren aquestes llegendes en les costúms populars y principalment en la esculptura en general y en la de gárgoles en particular, puix es prou sabut y repetit que en aquelles llunyanes époques tant lo pinsell com lo cisell, no eren altra cosa que la ploma ab que 's describía ingénuament lo modo particular d' esser del poble en que se exercitaven.

Los dragóns, diu lo P. Migne (1), han jugat un gran paper en la poesía imaginaria de la etat mitjana. S' han donat de sa presencia sobre 'ls monuments religiosos, ja en les basíliques, ja en les estátues aislades dels sants, ó de lo seva aparició en les festes populars, un gran nombre de esplicacións, entre les quals la més sensilla es la dels Bolandistes, qui diuen que representava al dimoni.

Després s' ha pretingut regonexer en lo misteri del dragó, la espressió figurada de la victoria del sol de primavera sobre 'l sol d' hivern, y de la llum sobre les tenebres. La matexa opinió es defensada per M. Lenoir (2) parlant del dragó de Metz anomenat *Graoully*. M. Freminville (3) pensa que 'ls cocodrills degueren viure en los rius de França. Y d' aquesta manera algúns autors volen traurer un simbolisme natural,

---

(1) *Dictionnaire des legendes du Christianisme.*
(2) *Mem. de l' Acad. celt.* t. I, pg. 1 20.
(3) *Mem. Acad. ant. de France,* t. XI, pg. 8 y 9.

apropiat y admés per la massa general, per medi de un altre simbolisme que no te altre rahó de ser que la fantasía del inventor predisposada contra tota idea ó representació sagrada.

M. Alfred Maury y M. Eusebi Salverte (1), han reunit fins 36 exemplars de vides de Sants en les quals se troven les llegendes relatives als dragóns.

Nosaltres nos contentarém á citarne algúns á fi de fer veure la diferencia que hi ha de les nostres llegendes á les franceses.

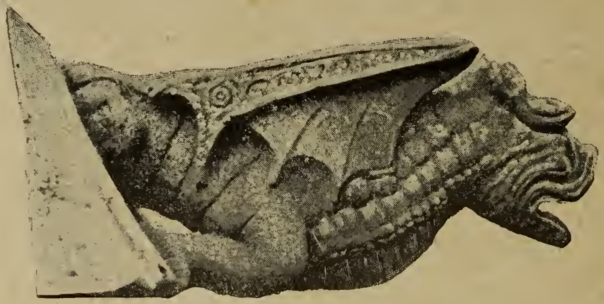

Fig. IV.—*Claustre de la Seu*

Finistère. S' hi troba freqüentment la tradició dels dragóns vençuts per Sants. (2)

Rouen. St. Romá venç la *Gárgola* en 720. Una ceremonia popular religiosa perpetúa aquest miracle. (3)

Orleans. Ceremonia igual á la de *Rouen*. Punt de la llegenda; isla de Batz, vora St. Pol de León. En 597, St Pol precipita al mar un dragó espantós (4).

Montoire. St. Juliá, primer Bisbe de *Mans,* destrueix un dragó (5).

---

(1) *Sciences occultes ou Essai sur la magie. les prodiges et les miracles.*

(2) *M. Frem·nville, Mem. de la soc. des ant. de France*, t. XI, pg. 8.

(3) *Servin. Hist. de la ville de Rouen*, t. II, pl. 147.

(4) Cambry. *Voyage dans le departement du Finistere,* T. I, pl. 147.

(5) Moreri. *Dictionnaire historique.*—Fr. Duchène-la Chenaye. *Mem. de 'l Acad. celt.* t. IV, pl. 311.

Saint-Amand. St. Amand caça un dragó en una isla (1).

Metz. Lo *Graoulli* vençut per St. Climent (2).

Y aixís per l' estil podríem anar seguint les demés regións de França y en *Poitiers* trobaríem lo dragó vençut per Santa Radegonda (3), á *Tarascon* per Sta. Marta (4), á *Bordeaux* per la verge de St. Marcial (5), á *París* per St. Marcel, (6) etcétera, etc.

Debém fer notar que en totes aquestes llegendes, y en les demés que coneixém de la vehina nació, los vencedors dels dragons son tots Sants, mentres que á Catalunya los dos dragons citats en les llegendes son vençuts per dos guerrers, Jofre y Vinardell; particularitat que fem notar perque nos pot donar molta de llum respecte al origen de semblants llegendes, y que es mes de admirar en quant, en altre tradició catalana, la del *Drach del Estany* de Banyoles, en que 'l pretagonista no es catalá, no basta la força material, com en la de Jofre, si no que hí ha de intervenir també un Sant. Veuse aqui la tradició.

Era 'l cás que prop 'l estany de la já cristiana Banyoles vivia un verinós drach, de llargues ales y urpes per demés arquejades, que ab son corromput alé enmatzinava aquelles crestallines aygues ensemps que devorava als descuydats vianants que á son entorn discorrien. Fins aleshores vanament intentat s' havía batres ab exa fera de tan descomunals formes y per açó 'ls capdills que al emperador Carlo-Magno rodejaven, un á un volgueren provar son enginy y sa ben acreditada valentia ab lo drach, que de tals calamitats era causa; mes inutils foren tals tentatives y no pochs cavallers

(1) Bottin. *Melanges d' Archeologie*.
(2) Lenoir. *Mem. de la Acad. celt.* t. II.
(3) M. Jouyneau-des-Loges. *Mem. Acad. celt.* t. V, pl. 57.—(4) Rouvin. *Voy. du Tour de Fran.*—(5) M. Du Coyla. M. Acad. celt. t. IV, pg 272.—(6) Greg. *De glo. confes.*

ab la vida pagaren sos valents esforços. En vista de dissort tanta, plé de coratje y bramant de ira, Carlo-Magno cabalcá son caball, blanch com del estany la escuma, y blandejant al ayre ab son potent braç sa lluenta espasa, envers lo drach rabiant s' atança: pero inutil també fou sa desesperada lluyta en la qual, com sempre, la horrorosa fera s' emporta la part mes bona, perque no eren les armes de la guerra les que debien donar de ella rahó y compte, sino les oraciónś del Just (St. Emeri) qui humilment ab l' exercit confós marxava. Desesperançat ja 'l poble y condolit, sa causa fia á les virtuts del Emeri, qui sostengut ab les sobrehumanes forses que ab los dejunis y penitencies del cel rebia, sol y ab segura planta s' encamina al estany, busca la fera, la troba en son cau habitual y ella á la vista del Sant pert tota sa feresa y qual manyach xayet desde allí á la vila dexa conduhirse pera esser degollada en la plaça del poble entre lo bullici y la frenética alegría dels que inmensa la sentien al veures lliures de tanta desgracia (1).

Nosaltres creyém que totas aquestes llegendes provenen del supost combat de St. Jordi contra un dragó pera deslliurar á una donsella, llegenda de origen oriental portada á Europa durant la etat mitjana, y que prové de la poca inteligencia dels escriptors, qui vegent en la imatge de St. Jordi tal com la feu executar Constantí, un dragó sota 'ls peus del Sant, no sapigueren que no era altra cosa que un emblema del dimoni. ¿Lo mateix emperador no feu representar també al dragó sota la creu en lo seu *la barum*?

St. Teodor te també un dragó sota los seus peus; St. Victor, en grupo, un altre sota los del seu caball; Sta. Margarida ne te un que la segueix; un cap d' emperador está sota

---

(1) **Alsius. Ensaig históric h de la vila de Banyolas pl. 42.**

'ls peus de Sta. Caterina; un dimoni sota 'ls de Sta. Dymphna; y axis per 'l estil podriem citarne un gran nombre.

Aquestes llegendes no son altra cosa que recorts del paganisme disfreçats per la pietat popular, y que estesos, diversificats, trasportats, pels rondallayres, jotglars y clergues, han format en fí aquestes masses de apariencia compacte; y de aquesta manera un emblema universal, una alegoria rebuda en tots los temps del cristianisme, com ho havía sigut en los del politeisme, figurava, no, com han dit alguns, la victoria del sol de primavera sobre 'l de l' hivern, ni del día sobre la nit, sino lo triomf de la veritat sobre el error, del principi del bé sobre 'l principi del mal, y, en llenguatje popular, de Deu sobre 'l dimoni.

No, los dragons que 'ns pinten les citades llegendes, no han existit mes que en la fantasía del poble quí, per son medi, volia representar la impietat, lo paganisme que á Fránça fou *vençut* pam á pam en totes les encontrades pels Sants que la llegenda fa *vencedors dels dragons*, y en nostra Catalunya, com que lo paganisme, en termes vulgars lo dimoni, no era pacifich com á França, sino que ho arrebassava tot á sanch y á toch, personificat en los alarbs, perçó 's necesitaven guerrers que 'ls conquistassen també pam á pam, pero ab les armes á la má; y 's crearen les llegendes de Jofre y de Soler de Vinardell. Y acaba de confirmar encara mes nostra opinió lo que les llegendes franceses de aquesta classe se referexen als sigles VI y VII en que aquelles regións foren convertides al cristianisme per sants apostols, mentres que les nostres son del sigle IX al X es á dir, quan teniem lluyta diaria contra los alarbs.

De aquesta opinió son la major part dels escriptors qui han parlat de les gárgoles ó de ses llegendes: entre ells deu mencionarse á M. Douhaire (1), qui cita la llegenda de la

(1) *Cours sur l' histoire de la poesie chretieenne*; *cycle des apocrifes.*

gárgola (*gargouille*) entre les del cycle simbólich, açó es, entre les llegendes relatives á les personificacións imaginaries baix les quals la etat mitjana ha amagat algunes vegades ses concepcións mes volgudes.

Lo mateix creu nostre Piferrer (1), donchs parlant de la tradició del drach, diu que elles poden donarnos la aclaració del origen de algunes de nostres costums; pero si no se 'ls hi vol donar un sentit místich. ¿á qué debém atribuhir les figures del drach que desde 'ls antichs temps passejen publicament los pobles de les vehines comarques en ses festes majors?

Fig. V.—*Claustre de la Seu*

En efecte, les sobredites tradicions y llegendes originaren les anomenades, aqui á Catalunya, *processons del drach*, *de la patum*, etc , y á França de la *tarasque*, de la *gargouilli*, de la *grand-guele*, del *graouillí*, del dragó de St. Marcel,... etc.

Semblant costum de portar en quasi totes les processons, principalment en les de les rogacions, drachs alats, imatges de la idolatría, del dimoni, uns cops vencedor y altres vençut, es molt frequent durant la etat mitjana; y cuydado que pot donarnos molta llum la forma en que 's feya en algunes comarques, respecte á lo afirmat mes enrera que 'ls dragons no eren altra cosa que símbols del dimoni.

(1) Recuerdos y bellezas de España.

Axis veyém que Guil. Durand, diu al parlar de les Rogacions:

Consuevit quoque quidem draco cum cauda longâ, erecta et inflata, duobus primis diebus anté crucem et vexilla præcedere. Ultimâ vero die quasi retro aspiciens caudâ vacuâ atque repressâ retro sequitur. Draco iste significat diabolum qui per tria tempora scilicet ante legem, et sub lege et temporae gratiae, quae per hos tres dies significantur, homines fefellit et nunc fallere cupit. In duobus primis temporibus regnavit et quasi dominus orbis fuit caudâ longâ, id est, potenter, et inflatâ, id est, superbé incedens: undé Cristus illum mundi principem vocat... In tempore veró gratiae per Christum victus est... propter quod tertiâ die draco, quasi potestate propter fidei dilatationem amissa, post crucem sequitur caudá vacua et demissa et non longa.

Les afirmacions de Guil. Durand, no poden esser més clares; lo dilluns y dimars de les Rogacions que representaven los temps de la antigua lley, la gárgola, ó sia 'l dimoni, anava davant de la creu ab la cua dreta; ell triomfava: lo dimecres, anava darrera la creu ab la cua baxa y ayre humil; havia sigut vençut. De aquí á posarles per canals dels temples no hi havía mes que un pás.

Res mes comú á França que aquestos drachs figurant en les processons de les Rogacions, diu M. Ph. Le Bas (1). Per exemple, á *Provins*, durant aquesta festa los campaners de dues parroquies diferentes portaven en altres temps, davant la creu, la primera un dragó alat y la segona un llagardaix. Se simulava entre abdos monstres una lluyta furiosa; quan los campaners se trovaven, los animals que ells feyen mourer les boques guarnides de claus, se arrancaven sos guarniments de flors, y aquell que los conservava mes bé era aplaudit com á

(1) *Dict. encycl. de la France. Gargouille.*

vencedor. Algunes vegades se 'ls feya tirar flames, representant sens dupte les del infern.

Eren célebres també la *Gargouille* de *Rouen*; la *Tarasque* de *Tarascón*; la *Grand gueul* de *Poitiers*; la *Graoulli* de *Metz*; la *Chair salée de Troyes*; la *Kraulla* de *Reims*; lo *Dragon* de *Langles* y lo de *St. Marcel* de *París*.

Les matexes processons (1) se feyen á *Vicence* (2); á *Contances*, hont un laych portava un cap de dragó; y en la Abadía de *Fleury* que tenía tambe una *Gárgola* dintre la gola de la cual se ficava foch.

Semblant costúm fou també importada á América, donchs veyém que á Lima, lo día de la festa de Sant Francesch, figurava en la processó un monstre ideal anomenat *Tarasca* (3).

Per lo que respecta á Catalunya, debém dir que abáns de la Revolució eren molts los pobles que tenien son drach ó animal per l' estil, pero han anat desaparexent y avuy sols se conserva, que ho sapigám, en lo Panadés. Entre los pobles que 'n tenien recordám actualment los següents:

Barcelona que, entre altres, tenía la *brivia* (corrupció de *víbora)* y lo *drach* que vestíen de pell y teníen en la gola una ferramenta per disparar cohets y foch *greesch*. En auques velles de redolins se veuen representats ab testa y coll de serpent, ales de rat-penat y cúa entortolligada.

Girona tenía lo *drach* y 'l *dragoní*, Berga la *Patúm*; Valencia y Tortosa la *farascha*, originaria de la *tarasque* de França; Vilafranca del Panadés, Igualada, Lleyda, La Bisbal, Vendrell y Reus teníen també son corresponent *drach*. Respecte á aquest últim, podém dir que quan governaven los

---

(1) Claud. Epis. Andego. *De processionibus*, c. III.

(2) Allegranza. *Monum. sac. ant. di Milano*, pl. 96.

(3) Malte Brun *Annales des Voyages*, t. I, pl. 92.—*Tableaux de l' etat actuel du Perou*, estret del Mercurio Peruviano.

blanchs ó los *négres*, al passar per la casa de algún caracterisat contrari, llavors lo drach tirava cohets y piules.

Lo drach de Vilafranca y la Patúm de Berga vingueren á Barcelona per les festes de la Mare de Deu de la Mercé del any 1880 y los estudiants de medicina cantaven tot fent burla:

Tot Barcelona 's fum
del *drach* de Vilafranca;
tot Barcelona 's fum
del *drach* y la *patúm*.
Qui no se 'n riurá... fumará
de la *patúm* de Berga,
qui no se 'n riurá... fumará.
¡Si alló no pot aná!

Lo qual demostra evidentment lo que ja havém dit, que cada época te son modo d' esser especial, y que, lo que en altre temps era objecte de veneració per son significat, avuy fa riure. Lo simbolisme, com tota idea purament humana, está subjecte á la lley del progrés.

Als drachs dels pobles de Catalunya que havém citat, los acompanyava generalment una munió de comparses, y entre elles la dels diables y diablots, costúm que no sabém existís á França, y que, junt ab la particularitat de tirar dits animals foch per la boca nos confirma més y més ab l' idea de que ab ells se volía representar al dimoni, potser al mateix Llucifer.

—

Havém fet la anterior disquisició histórica perque estám plenament convençuts de que les gárgoles, obgecte de nostre trevall, no son altra cosa que una conseqüencia, ó mellor, una representació de les gárgoles ó drachs de la llegenda y dels drachs de les processons, y que, per lo tant, son, com totes aquestes, representacións ó símbols del dimoni, que era lo que preteníem demostrar.

Ara anám á estudiar y descriurer les *gárgoles-drachs* existentes en Barcelona.

De unes 250 gárgoles que encara avuy se conserven á Barcelona, lo major nombre, unes 85, representen drachs de les més variades formes, nombre que no 'ns deu estranyar atesa la popularitat que aqui teníen ses llegendes y la costúm de portarlos en les processóns, com havém tingut ocasió de veure.

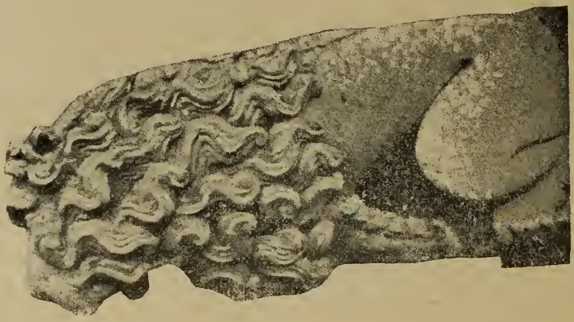

Fig. VI.—*Claustre de la Seu*

De entre les 85 no n' havém trobat dúes que 's puguen dir iguals, molt al contrari, se diferencien per carácters assenyalats, lo qual, si be fa molt difícil la seva agrupació y pesada sa descripció, nos mostra en cambi la originalitat y gust artístich de les époques que les erigiren, y forma un verdader contrast ab les dúes gárgoles que s' han posat en la moderna fatxada de nostra Seu, que ¡vergonya es dirho! son abdues de un mateix patró. ¡Ni s' ha sapigut imitarne dues de les tan precioses que hi ha en la mateixa Seu!

Lo carácter que més predomina y que 's distingeix al primer cop d' ull en les gárgoles-drachs, es lo de les ales, donchs unes les tenen de rat-penat y altres de águila.

Sense tenir la pretensió de discutir quin dels dos carácters es lo més propi, puix veyém que se usaven abdós al mateix temps, dirém, no obstant, que 'l d' ales de águila fou

més preferit, en la esculptura de gárgoles, no sols entre nosaltres en que son més nombrosos, sino fins á França; efecte sens dupte de sa major realitat.

Començám, donchs, per les gárgoles-drachs, ab ales d' águila.

Fins 63 ne conexém de aquesta clase á Barcelona, sense que l' igualtat de ales vulla dir que se assemblen en les demés parts del cos, molt al contrari, donchs unes tenen lo cap d' home y lo cos mitg de cuadrúpedo y mitg de águila, com en les que hi ha en lo Mirador del que era Palau dels Reys de Aragó, y una del pati dels Tarongers de la antigua Audiencia, que porta barba ben partida y tota la expresió de sa cara es natural exceptuant les aurelles, podría molt ben esser algún personatje d' aquella época; altres tenen tambe cap d' home pero el cos de gos ó animal per l' estil, que de tot hi ha, com una del edifici avuy Arxiu de la Corona d' Aragó, que te la boca molt oberta y riu irónicament. En lo citat Pati dels Tarongers, hont se conserva la més fantástica colecció de gárgoles de Barcelona, se oviren varis exemplars, quatre sobretot, que deuen incloures ab les anteriors, si be tenen una expressió en la cara molt més burlona y estravagant, no sembla sino que lo artista buscava entre 'ls seus semblants, aquells qui per la incorrecció de ses línees fisionómiques, eren més dignes de servir de gárgoles.

Barrejades ab les anteriors se troben en lo mateix Pati dels Tarongers, cinch exemplars de gárgoles mitg dones y mitg drachs, com no n' havém trobat cap més en tot Barcelona, ab la particularitat que totes elles porten pits desnús, y dúes los tenen extremadament grossos; dúes altres, posades en los ánguls S. E., tenen molta semblança ab les *Arpíes* de que 'ns parla la mitología antigua.

Lo mes comú en semblant grupo de gárgoles es que tinguen la meytat inferior de gos ó boch y la altre meytat de

águila, com passa ab una de la antiga fatxada del Consell de Cent; ab cinch del campanár de la Seu; ab tres de la fatxada del Arxiu de la Corona de Arago; ab una del claustre de la Seu, ángul N., ab la particularitat de tenir les plomes punxegudes, les potes del davant de águila y les del darrera de cuadrúpedo, te 'l cap trencat, pero no obstant es un exemplar molt curiós; en lo Pati dels Tarongers n' hi ha una ab grosses plomes y un cap indefinible, y altre ab un cap de águila deforme.

En lo cap es hont hi ha mes varietat, puix si algunes lo tenen d' home y de dona, les més de lleó y gós, com en les de de la casa del Gremi de Sabaters del carrer de la Corribia; una de la antiga Canonja; dues del Arxiu de la Corona de Aragó; una del campanar de la Seu, y tres del Pati dels tarongers: altres tenen lo cap de gat y altres de guineu ó llop, com les set de la antiga casa Dalmases del carrer de Moncada. Moltes, no obstant, tenen un cap indefinible, efecte de la exaltada imaginació del artista qui les esculpia.

Per regla general les gárgoles d' aquet grupo sols tenen les potes del darrera, com pot veures ab les citades y además ab les que hi há en la fatxada de la Iglesia del Pí, en les de Santa María y en algunes del Pati dels tarongers; no obstant, en la antiga casa Dalmases n' hi há cinch que además de les ales les tenen totes quatre; pero aquestes ja son del renaxement y no tenen per cert la lleugeresa y atreviment de les gótiques, donchs s' apoyen en la paret ab totes quatre potes, lo qual fa que tinguen una posició forçada y gens artistica per cert.

Les gárgoles-drachs ab ales de rat-penat si be son mes escasses tenen en cambi mes originalitat; en elles s' hi veu campejar la enlayrada fantasía del artista qui barrejant detalls reals ab altres de imaginació, creá uns essers lo mes estranys y originals que s' puga arribar á pensar.

Mes, abans de passar endevant ab sa descripció debém parlar quelcom de les barrejes d' homens y animals, y d' animals diferents, que havém observat y anirém observant, puix no son patrimoni exclusiu de nostres gárgoles, molt al contrari, tenen un origen mes llunyá, fins podém dir que 's perden en los horitzons del Art.

Tot lo que podém afirmar, aprés en la lectnra dels antichs escriptors, es que als pobles los agradava combinar, associar la figura humana ab los animals, representarla tan prompte sots la forma de semi-animals, tan prompte los personatjes agafats ó drets damunt los animals.

En ses pedres gravades veyém que la figura humana associada als mónstres, té un paper molt important. En Assiria, per exemple, lo bust del home acaba ab detalls trets d' animals fabulosos; y en Egipte, al contrari, l' home porta cara de animal (1), si bé tenían també les sfinx ó androsfinx que eren lleons ab cap d' home, los lleóns-esparvers, los lleons-ossos ab ales, (molt semblants als drachs nostres) les serps-voltors, les serps ab cames d' home,... etc. (2)

Los fenicis aymaven simbolisar la esencia maravellosa de la divinitat en les figures monstruoses; y si 'l poble de Deu fou generalment estrany á aquestes abominables representacions, sa imaginació, no obstant, s' amparà en aquestes composicions animals monstruoses. Dintre 'ls camps de la imaginació poética, los cants dels Hebreus demostren, es veritat, un gust mes decidit per l' encadenament y la associació maravellosa de les imatjes imponents y simbóliques, que per les formes plástiques y semblen tenir menos compte de la realitat que de la possibilitat de la execució d' aquestes imatges.

Los querubins del Génesis sembla que eren figures hu-

---

(1) M. Tudot. *Collectión des figurines en argile, œuvres prémieres de l' art gaulois.*

(2) Borcellini. *Monum. dell' Egip.* Atlas I.

manes ab ales; y en altres llochs apareixen les representacions grotesques. (1)

Entre 'ls Caldeos era popular la creencia en éssers monstruosos formats per barrejes d' homens y animals. (2) *Dagon* (Odacon) de Asdod; *Atergatis* d' Ascalon y *Oannes* de Babilónia eren tots mitj peix y mitj homes; nosaltres tenim alguna gárgola per l' istil, com veurém mes endavant.

Lo mateix pot dirse dels Grechs, dels Romans y dels Alarbs (3) en la imaginació fantástica d' animals imaginaris. Tal es, per exemple, lo anomenat *Aksar* que te cap de bou, ulls de porch, aurelles d' elefant, banyes de cervo, coll de avestrús, pit de lleó, color de lleopart, ventre de gat, cúa de bé y peus de camell. Se necesita, en veritat, la fantasía árabe pera imaginarse semblant *pot-pourri*.

Les combinacions de les figures naturals dels animals inferiors entre élls, y d' aquestes matexes formes ab les humanes, tals com centauros, grifos, figures alades, .. etc., troben, diu M. Roret (4), en part, la seva justificació en les creencies religioses, y pertanyen, per altra part, á n' els mellors temps de l' art, á la plástica decorativa

Aixís veyém que á Grecia, hont la associació de la figura humana ab les parts ó membres d' animals era molt usada, l' art no feya altra cosa que expressar y desenrotllar d' una manera positiva les imatges fantástiques de la imaginació popular, encara indecises y vaporoses, expressant mes bé una idea fosca desenrotllada exteriorment baix una forma determinada. En ses classes de combinacions, la part del cós humá se mostra sempre com la part anterior, á semblança de

(1) F. J. Züllig. *Der Cherubim.* —Wagen. *Le Char des Cherubins.* —Grueneisen en lo *Kunstblatt.*

(2) Berose. *Hist. de Chaldée.* pl. 49.

(3) Bochart. *Hierozoie,* l. VI, c. 13, pl. 845.

(4) *Encyclopedie. Archeologie.*

nostres gárgoles, y fins en los mytos y tradicions que parlen de figures enterament animals, l' art se contenta sovint en ferhi una alusió, associant á la fignra humana algunes parts poch importants,

Nostres antepassats sembla que tenien també un gust pronunciat per les monstruositats de tota mena, principalment pera les barrejes d' animals de diferentes especies y los compostos d' homens y d' animals.

A jutjar per les anécdotes contades pels escriptors com Giraldus Cambrensis (1), no 's pot duptar que la creencia en aquestos éssers fou molt extesa. En sa descripció de la Irlanda, aquest autor nos parla d' animals meytat bou y meytat home, meytat cervo y meytat vaca, meytat gos y meytat mico,... etc.

Si donchs, es cert que 's creya generalment en la existencia d' aquestos animals, ¿te res d' estrany que 'ls artistes los esculpissen corretgits y esmenats? No; ja ho ha vem dit y no 'ns cansarém may de repetirho, que la esculptura y pintura de la etat mitjana, no eren altra cosa que la interpretació de la literatura popular, ó mellor, del esperit de la época.

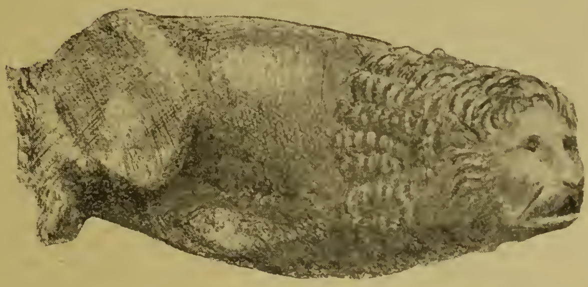

Fig. VII.—*Cláustre de la Seu de Barcelona*

Tornant á la descripció de les gárgoles-drachs ab ales de rat-penat, devém dir que en poques s' hi veuen detalls trets de la realitat; en élles no 's troben, com en les anteriorment

(1) Topog. Hiverniæ.—Itiner. du pays de Galles. t. II, c. XI.

citades, barrejes tan assenyalades d' animals; sols una 'n coneixém que tinga detalls d' aucell, y es del Claustre de nostra Seu, (véges Lam. I. pl. 196), donchs té un cap de gós, ab llargues aurelles, peus de gós y cúa d' aucell.

Les demés tenen totes carácters de quadrúpedos, consistint la diferencia en lo cap, en la disposició y forma de les potes y en la ornamentació del cós. Per lo que respecta al cap n' hi ha una en lo Páti-vestíbul de la Audiencia, que te 'l coll extremadament allargat, com les de *Notre-Dame* de París, y porta una petita banya en lo front; en lo campanar de la Seu n' ha una altre que té dues banyes retorçades, com de bé; y en lo Cláustre de la mateixa Seu n' hi ha dues ab banyes també; una d' ellas les té dirigides endarrera y la altre endevant. (Véges Lam. IV, pl. 297.)

Les altres tenen generalmont un cap que es una barreja de gos y lleó, y alguns cops de gat, com en la que 's conserva tota soleta en una casa de la Plaça del Angel, sent per cert de les mes ben modelades de Barcelona; com á tipo de cap de gos podrém citar la que hi ha en lo Claustre de la Seu. (Véges Lam. I, pl. 196.)

Algunes, com les ja citades del Cláustre de la Seu que porten banyes, tenen també una llarga cúa formada per nódols, la qual se recórgola entre les dues potes del animal; carácter que té una altra gárgola, (Véges Lam. III, pl. 293) d' aquesta especie situada al costat de la nova fatxada de la Seu, en lo carrer de Sta. Llúcia, ab la diferencia que aquésta té la cúa retorçada cap á un costat y després cap á dessobre.

Moltes d' eixes, com pot veures ab les lámines, tenen lo cos cubert de groses escames ó plaques de tortuga, y presenten les ales adornades ab circunferencias y nervis simétrichs molt assenyalats. Totes elles obren la boca mes de lo regular y moltes la tenen adornada ab una llarga filera de dents, com las citadas (Lam. III, pl. 293), y la que hi há en la fatxada del

Arxiu de la Corona d' Aragó; aquesta última, á més de tenir la boca molt oberta ensenyant llarga filera de dents, lo nás molt arremangat y 'ls ulls sortits de les órbites, com en un esclat de furor, té les potes del devant alçades y en actitut de destroçar á algú, exemple únich á Barcelona, donchs totes les altres, á mes de tenir sols dues pates, les apoyen en la paret.

N' hi han algunes que tenen lo coll cobert de riços simulant la melena dels lleons, en la torre del rellotge de nostra Seu; carácter que no havém trobat més que en una altra del Páti de la Audiencia, lo qual no deixa d' extranyarnos, més á més, desprès de veure lo quasi constant ús que se 'n feya en les gárgoles del grupo anterior, açó es, ab les que porten áles d' águila; y açó prové, de lo que ja havém dit mes enrera, que en aquestes últimes l' esculptor deixava volar lliurement sa fantasía y buscava los detalls més aptes pera impresionar, prescindint per complert de sa realitat.

Que 'l grupo de gárgoles que acabám d' estudiar té molta semblança ab les que 's passejavan pels pobles en los días de festa grossa, no hi ha cap dupte; pero deu tenirse en compte que l' esculptor estava lligat á desenrotllar sa idea en un petit troç de pedra, lo qual l' impediría donar més estensió á sa obra.

GÁRGOLES-LLEONS y GÁRGOLES-AGUILES

AQUESTOS son sens dupte los dos grupos de gárgoles que 's prestarien á mes discussió sobre si son símbols del dimoni ó bé símbols sagrats, si la coincidencia de trobarne algunes que estudiarém mes endevant, atacant á éssers indefensos,com nens, béns y aucells, no 'ns hagués determinat desde un principi á aceptar la primera opinió

Es molt cert que la antiguetat ha mirat sempre al lleó com al símbol de la força y de la vigilancia, perque 's creya que dormía ab los ulls oberts, com ho espressa Alciat (1) en lo següent elegant dístich:

Est leo, sed custos, oculis quia dormit apertis;
Templorum idcirco ponitur ante fores.

Situant lleons de marbre ó de bronze á la porta y en diferents parts de sos temples, lo Cristianisme imitá, no una práctica pagana, sino l' exemple de la Iglesia juheva. Salomó, seguint les instruccions de son pare David, havía fet executar dos lleons d' or y de plata pera 'l temple de Deu. Sant Carles Borromeo, en lo quart concili provincial presidit per éll, donant instruccións pera la construcció de les iglesies, maná adornar les portes ab figures de lleons, pera indicar la vigilancia dels bisbes, é inspirar respecte y temor als fidels que hi entraven.

L' águila també fou considerada com un símbol sagrat de la Ressurrecció per alguns Sants Pares, fundantse en lo quint verset del psalm 102. Sant Máxim de Turin (2) la fá

(1) *Emblem.* V.
(2) *In Biblioth.* PP. A. VI, pl. 27.

símbol del neófit qui per medi del baptisme es iniciat á una vida nova; Sant Ambrós la aplica també á la Resurrecció del Salvador (1).

Tot açó es molt cert, pero no prova rés contra nostra opinió de que tant los lleons, com les águiles, usats com á gárgoles, son símbols dels esperits malignes.

Les afirmacions dels anteriors escriptors y sants per més que estaven molt ben buscades y eren verdaderes alegories, no estaven encarnades en la conciencia del poble y perçó no podien trasmétres y formar tradició, com en efecte no la formaren. Véges sino lo que 'ns diu lo citat Emeric-David (2) parlant dels pintors cristians, qui, pera expresar la divinitat de Jesucrist, diu, nos pinten un jove dotat d' una gracia y d' una bellesa inmortal, tenint dessota 'ls seus peus nusos lo *lleó* y 'l *drach*. De manera que á ésser absolutes les afirmacions dels dits Sants Pares, nos trovariem aqui que un símbol de la divinitat seria humillat per la mateixa Divinitat. A més de que, ¿no 'ns diu Sant Pau que 'l dimoni volta entorn nostre com á lleó afamat? Y encara suposant que tots los lleons y águiles sien símbols divins ¿no seria ridícol haverlos colocat, sense cap carácter que los distingís, com á gárgoles, caricaturisantlos en certa manera, posats entremitj de monstres horribles, igualantlos ab los símbols del dimoni y de tots los vicis? No; per mes que 'ns esforçassem en considerar als lleons y águiles que fan de gárgoles en nostra ciutat, com á símbols sagrats, may podriem conseguirho; lo sentit comú ho rebutja. Primer nos inclinariem á creurer que son purament obres artístiques de fantasia, aço es, sense cap idea ni llunyanament simbólica.

Tant la águila com lo lleó á semblança del drach, tenien

---

(1) *Serm. in Append.*

(2) *Hist. de la peint. chreti. au moyen-age.*

un paper molt important en les festes populars, anant quasi sempre junts.

En les festes de la coronació del Rey Martí, celebrades en la sala dels mármols de la *Aljaferia* de Saragossa, al cambiar les viandes que cubrien la taula, la primera vegada entrá á la sala una águila molt gran, tota daurada que feya varis jochs y evolucións; y la segona al só de trompetes y tabals aparegué una gran serpent feta molt al viu, que llensava bocades de foch, y entorn seu una companyia de homens armats feyen grans crits com aparentant volerla matar y se defensaven d' ella fins á dexarla vençuda y morta. (1)

La águila y 'l lleó figuraven també entre les demés *besties* que sortien per la processó del *Corpus* y altres festes. Ja en los preliminars de la feste exía la águila ab la comissió del Capitol que anava á convidar als senyors Concellers y demés autoritats, los quals formant *promenia*, mentres rebien la embaxada en lo pórtich de Sant Jaume, degudament empaliat y enramat al efecte, la águila portada per un dançador que tenía cárrech, ab títol y sou, lluhia son garbo ab gran contentament de aquells graves pares de la Patria. En festes de entre-any, eleccions, vingudes de reys, convits, etc., la assistencia del águila també solia esser indispensable, com si passás als altres la virtut higiénica de ses cabrioles. Quan entrá lo Duch de Clevés en l' any 1440, fent posada en la casa del racional Dezplá, no ocorregué á la ciutat mellor obsequi que donarli un gran dinar y divertintlo ab un *solo* de águila, acompanyada *de deu sonadors de sturments de corda, vestits ab comís, é ab caras diademes*, (máscares ab diademes) *é ales d' angels*. ¿Com no podía fer efecte dita águila ab ses plomes blanques, al natural, ses ales mitj plegades, á punt de volar, sa corona y son bech daurats, y aquelles cames pre-

---

(1) Blancas. *Coronaciones de los Reyes de Aragón*. l. I. c. VIII, pl. 75.

cioses, calsades ab pells de cabrit y mitjons de cordobá picat d' or?

Vers la fetxa de 1600, lo *llehó* y la águila eren dues pesses de gran magnitut, traginada quiscuna per bastaixos que 's relleva-ven, y seguida de lleonets y aligots, açó es, quatre homens respectivament vestits de punt ab cap de cada bestia

Fig. VIII.—*Claustre de la Seu de Barcelona.*

y cabellera de cánem, los quals ab una forqueta sostenien aquelles máquines y descansaven als bastaixos en la carrera. Lo rey de les besties bramava de tant en tant, movia la llengua y tragava melindros. Daurat per enter, tenia molta semblança ab un gós d' aygua, excepció feta de la cúa, enroscada com una *S* sobre la grupa; y per major verosimilitut penjavantlhi entorn del ventre una faldeta destinada á tapar lo naixement de les cames dels portants. (1)

Vint y quatre son los lleons que serveixen de gárgoles á Barcelona; tots ells son, podriem dir, copiats del natural, per la justesa de ses líneas y per la realitat de sos carácters, lo qual, si bé contrasta ab tots los demés grupos de gárgoles, fins ab aquelles que representen animals propis d' aquelles regions, no 'ns deu extranyar gens donchs es prou sabut que nostres Reys tingueren en eixa ciutat quasi sempre quadres

(1) J. Puiggari.—Las bestias del comú. *Calendari Catalá 1875.*

de lleons hont los artistes podien estudiar; y realment, no sembla sino que 'n tenien algun al devant al esculpirlos. Vegis sino (lam. VI pl. 46) la gárgola del Claustre de nostra Seu; pero això sí, es de les mes ben modelades que havém trobat. En los contraforts de la Iglesia del Pí n' hi há tres de tosquissims, ab melenes rígides y quasi sense cap detall anatómich en son cós; lo mateix quasi pot dirse dels nou que hi há en los contraforts de Santa María, si be aquestos últims son de major tamany y una mica mes ben esculpits. En la matexa Seu, fatxada del carrer de Santa Llúcia, n' hi há un altre que si bé está ab la melena riçada uniformement, les demés parts del cós son ben trevallades. Igualment, podém dirho del de la fatxada de la Audiencia, (vegis lam. VII, pl. 51). Durant lo predomini del estil barroch, les gárgoles-lleons, com també totes les altres, perderen aquella gracia, aquella realitat, que 'ls hi sapigué donar l' artista en los bons temps del art gótich; son mes afeminats, si la expressió es permesa, y no tenen ja lo atreviment d' abans, donchs s' apoyen en unes carteles que la major part de les vegades figuren papers doblegats, com pot veures en los que hi há en l' ábsis de la sagristia de nostra Seu.

Fig. IX.—*Claustre de la Seu de Barcelona.*

Les águiles, considerades com á sagrades en l' *Anahuac* (Méxich) y anomenades *Quetzalxoloquauhtli*, son mes escas-

ses, y encare sembla que tenien certa afinitat en los lleons, donchs se 'ls troba algunes vegades junts, com en l' antich Mirador del Palau Real y en la Iglesia de la Mercé, fatxada de Sant Miquel; se les representava mes comunment junt ab altres animals als quals sembla subjugar, com tindrém ocasió de veurer al parlar de les gárgoles grupos. En lo Claustre de la Seu, punt per cert hon se conservan los mellors exemplars, esculpits per los Clapés, pare y fill, al preu de quatre florins la gárgola, se 'n ovira una, coberta ab grosses plomes, (veges lam. V pl. 42) la mellor de Barcelona, donchs una altra de semblant que n' hi há en lo Pati dels Tarongers de la Audiencia, ademés de no estar tan ben esculpida té un cap desproporcionat.

En l' edifici avuy Arxiu de la Corona d' Aragó y abans casa del Lloch-tinent de la Generalitat, n' hi ha una altre que té també grosses plomes uniformes, y en la ex casa gremial dels sabaters del carrer de la Corribia una altra que, com á filla del renaixement deixa molt que desitjar per lo que respecta á sos carácters ornamentals. Son les poques que coneixém á Barcelona.

GÁRGOLES-GOSSOS

Desde la mes llunyana antigüetat los gossos han sigut considerats com á símbols, unes vegades de genis bons y altres de dolents; aixis los trobám entre 'ls Egipcis. (1)

Los *Indis Saltadors* dels voltants del llach *Winipeg* ofereixen, encara avuy día, un *gós* al diable, á aquest geni poderós y horrible que, segons diuhen ells, está obligat á viurer dins l' element del foch (2); y al Perú los sacerdots indis eren anomenats per respecte *Allco*, literalment *gossos* (3), puix se creya que sos antepassats descendien d' ells.

Los Caldeos donaren als dimonis lo nom de *gossos terrestres*. Hécate estava acompanyada sempre dels seus gossos y representada ab tres caps, un de dona, un de caball y un de gós. Segons lo poeta Onomácrit, un dimoni, en forma de gós, se aparasqué sovint á Cimón lo Ateniense pera anunciarli sa mort (4). Conegut es també lo *Cerberus* ó *Cancerber* de la

(1) Rossellini. *Monum dell' Egip. Atlas I.*
(2) Farand. *Dix-huit ans chez les sauvages.*
(3) *The myths of the N. World.* c. V. pl. 138.
(4) Plutarc.

Eneida, gós qui te tres caps y guarda la entrada del Palau de Plutó.

En la Normandia hi ha una superstició segons la qual en los llochs hont hi ha tresors amagats, de nit s' hi veuhen uns gossos negres inmóvils. (1)

Los Sants Pares han fet també al gós objecte de simbolisme; aixis veyém que Sant Bonaventura diu que representa la murmuració, donchs de la mateixa manera que ell se alegra llepant les llagues mes asqueroses, la murmuració sols busca criticar les faltes de tots, com mes graves y brutes mellor. Y en altres punts veyém que entre 'ls calificatius mes denigrants que donen als heretjes hi ha 'l de *gossos*.

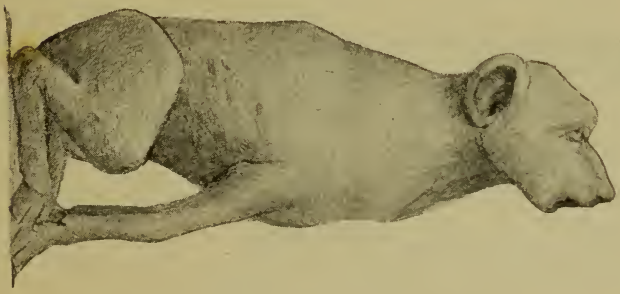

Fig. X.—*Contrafort superior de la Seu.*

Y á la veritat que 'l gós ab son instint tan desarrollat, ab son carácter, unes vegades fidel fins al últim estrém y altres enemich acérrim, ab sa propensió á la follía, se prestava á servir de símbol en una época en que s' feya mes cás de les imatges violentes que de tots los rahonaments científichs y morals.

A Barcelona ne coneixem uns 14 qui fan de gárgoles, si bé alguns d' ells no se pot precisar si son verdaderament representacions de gossos ó de altres animals semblants, puix

(1) Calvados. *France pittoresque.*

s' aparten de la realitat, com succeheix ab lo que hi ha en l' ábsis de nostra Seu, qui te lo cós mes llarch de lo natural, porta collar, petites aurelles y ensenya llarga filera de dents (Véges lám. XI, pl. 62). La coincidencia de portar collar ha fet que 'l creguessen representació d' un gós, puix semblant carácter ornamental lo porta també un altre gós que hi ha en un dels contraforts de la iglesia de Santa María, si be aquest últim te collar ab cascabells, idéntich al que porta un altre gós del Claustre de nostra Seu, que estudiarém mes endevant ab les gárgoles-grupos. En lo páti dels Tarongers hi ha un

Fig. XI.--*Absis de la Seu*

exemplar ab lo cap trencat que 's coneix sería un gós pel collar que també porta.

En totes les gárgoles d' aquesta classe s' hi veu la tendencia del artista á pintar los gossos sechs, estremadament sechs, com se nota en los dos que hi ha en la casa Dalmases del carrer de Moncada, en lo d' un contrafort de la nau principal de nostra Seu (Véges lám. X, pl. 61), en lo del Claustre de la mateixa Seu, y en los de la fatxada del Hospital de Santa Creu, puix á tots ells se 'ls hi poden contar les costelles, com vulgarment se diu.

En la antigua fatxada de la casa del Concell n' hi ha un que te un tipo diferent de tots los altres, s' assembla molt als gossos que ara anomenam *de casta inglesa* y que alesho res eren molt comuns en totes les cases de nobles.

En lo campanar de la Seu n' hi ha també dos, pero no son gayre detallats, com totes les gárgoles que 's troben en aquell lloch. Com á tipos de espressió en lo cap poden citarse los cinch dels primers contraforts de l' ábsis de nostra Seu, si be son molt toscos per esser dels mes primitius, y lo del qui mira al carrer dels Comtes, de la mateixa Seu, puix tots ells tenen una especie de somrís irónich. ¿Qué pretenía l' esculptor al donalshi aquesta actitut? No es fácil averiguarho.

GÁRGOLES PORCHS

Lo porch ha sigut mirat sempre com á un animal brut y rastrer, com ho demostra 'l que son nom s' aplique calificant á les persones que per cert no lluheixen per lo compliment de les regles de bona criança. També se 'l mira com á un animal golós, y per aquest motiu se 'l fá servir de símbol dels qui tenen aquest pecat; axis lo veyém representat á *Chef-du Pont* y á *Octaville*, en lo departament de la *Manche* (1), si be en aquestos punts se 'l representa dominat y bridat, com pera significar que per terribles que sien les tentacions y pecats, poden no obstant esser subjectats. No son sols los anteriors ejemples los qui se conserven á França, n' hi han també á la Iglesia de *Saint-Sauver* (*Nevers*); á la de *Chalignac (Charente)*; á la de *Ploërmel*; á la de *Aulnay (Charente-Inferieur)*; y en moltes altres que no te cap objecte citar, pero sí 'l fer notar la íntima relació que tenen ab los nostres, ab tot y la llarga distancia, efecte de la comunitat de idees y sentiments que allavors regnava tant entre 'ls arquitectes y mestres, com entre 'ls simples trevalladors, lo qual no s' explica sino sapiguent que tant los uns com los

(1) M. de la Sicotiere, *Observations sur le Symbolisme religeux.*

altres no feyen mes que inspirarse en la massa general del poble, lo qual rebía ensemps ses ensenyances de la Iglesia.

Vuyt son los exemplars de porchs que servint de gárgoles havém trobat á Barcelona, y poden classificarse en dos grupos: los uns que representen lo porch que podríem anomenar doméstich, quin se presta á esser símbol del pecat de gola; y 'ls altres tenen mes tirada al porch-singlar ó feréstech, y aquestos poden incloures entre les demés besties ferotges com á símbols del dimoni.

Fig. XII.—*Claustre de la Seu de Barcelona*

Del primer grupo n' havém trobat un exemplar en lo campanar de Sta. Agueda, si bé es molt rudimentari, com les altres gárgoles de dit lloch; també n' hi há un en la cornisa inferior del campanar de la Seu, y dos de molt mal esculpits en los contraforts de la Iglesia del Pí.

Perteneixents al segón grupo n' hi ha dos en lo Museo de Antigüetats establert en la Iglesia de Sta. Agueda, que procedexen de la enrunada Capella del Carme. Están toscament trevallats y sols representen la meytat anterior del animal, ab llarchs ullals; en la Seu n' hi há dos més que estudiarém entre les gárgoles-grupos.

GARGOLES - DIFERENTES

Entre les gárgoles simbóliques existentes en Barcelona, sobressurten les dels grupos anteriors, mes no son les úniques, sino que n' hi há bastantes d' altres que havém cregut convenient agrupar aquí, parlant per açó separadament de quiscuna, puix son poch nombre no 'ns permet classificarles en grupo com havém fet ab les demés.

Moltes d' elles, no obstant, son incalificables, puix sos carácters en rés se assemblen als animals no ja reals, sino ni als imaginaris que havém estudiat; ni son tampoch una barreja de carácters ó parts reals que constitueixen essers que si bé no existeixen tenen, no obstant, alguna afinitat ab los existents; son, mellor, una especie d' essers imaginaris que no tenen altra esplicació que la que en sa fantasía los voldría donar l' esculptor; axis passa ab dues gárgoles de la antiga fatxada de la Casa del Concell y ab altres dues de l' ábsis de nostra Seu.

Altres vegades se coneix que la poca destresa dels esculptors fou causa de que ses obres no ressultasen lo que potser se haurien imaginat, sino del tot diferentes del tipo que prengueren per modelo; axís ho veyém en los contraforts de la Iglesia del Pí, hont quasi totes les gárgoles son indefinibles per sa rudesa; en quatre cuadrúpedos de la Iglesia de Sta. María; en tres del campanar de la Seu y en varies de la Audiencia, especialment una del Pati-vestíbul que té les pates del davant retorçades cap á la esquena, de manera que ab elles s' arrapa en la cornisa, y sembla talment que aquesta incómoda posició la fasse patir molt; debém fer notar que es l' únich de aytal classe existent á Barcelona.

Mes nombroses son encara les gárgoles formades per barrejes d' animals los més antitétichs que 's puga imaginar; en lo mateix Pati de la Audiencia hont se conserva la anterior, n' hi há una que ni 'l mateix Linneo fora capás de classificar, puix té unes mans ó potes, que no 's pot dir de cert lo que son, apoyades en les dues parets que formen l' ángul del N; cap de gos, cara d' home y cúa de peix. ¿Se vol barreja mes discordant? Ni les mitologíes antigües que, com havém ja vist, tenien afició als essers compostos de membres de diferenta especie, n' inventaren un de més original. Pero no es l' únich, no; pot ben bé ferli companyía 'l que hi há en l'ábsis de nostra Seu y que no 'ns cal descriurer, puix ben bé 's veu en lo dibuix (Veges figura XIII, plana 67). ¿Desde quant los peixos tenen ales de ploma?

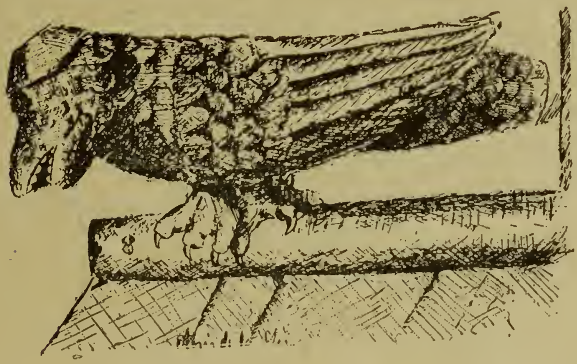

Fig. XIII.—*Absis de la Seu de Barcelona.*

Per més que havém ja parlat de semblants barrejes de animals, ab motiu dels dos exemples anteriors, creyém necessari dirne quelcom més, puix pot ser podrien donar una mica de llum que 'ns esplicás, encara que no á la perfecció, alguna de les causes que mourien al esculptor á representar semblants aberracions.

Está ja fora de dupte per tots los arqueólechs que han estudiat los animals simbólichs, la influencia de Plini y dels naturalistes de la antigüetat, sobre certes esculptures de la

etat mitjana, qual origen se buscará inútilment en altra part. En efecte, Plini, enganyat per lo que deyen los viatgers de son temps, nos parla de pobles hont los habitants tenen cap de gós; per comptes de llombrigo un ull; y altres monstruositats per l' estil. Aquestes llegendes eren populars per tot Europa durant la etat mitjana; los aventurers que veníen de lluny, los esperits quimérichs, lo mateix Marco Polo, home de bona fe, prengueren per realitats les visions fantástiques y donaren lloch á que renasquessen les tradicions teratológiques.

Semblants estranyeses eren admeses sens dificultat per lo poble; y com que los esperits estaven allavors, podriem dir, enlluernats, cativats, per la mag stat de la Iglesia y dels seus dignitaris; los mariners, gent piadosa per regla general, recordantse en sos viatges dels homens qui potser los havien benehit abans de marxar, juntaven los recorts religiosos ab los dels monstres marins desconeguts. Y axís veyém que á França en lo sigle XVI, se creya en un *bisbe peix*, açó es, un animal marítim revestit dels principals ornaments episcopals, puix se troba sa figura gravada en un gran nombre d' obres; axís per exemple en Descerpz (1), dessota 'l gravat s' hi llegeix:

La terre n'a evesque seulement
Qui sont par bule en grand homeur et tiltre;
L'evesque croist en mer semblablement
Ne parlant point, *combien qu'il porte mitre.*

Si lo Renaixement aceptá semblants fets, ¡quan més desarrollades estigueren les creencies d' aquesta classe en la etat mitjana! No sols eren cregudes per lo poble incult, sino fins per les classes ilustrades; com ho prova l' ús que feyen

(1) *Recueil de la diversité des habits.*

los frares, en la ornamentació dels manuscrits, dels essers quimérichs, com també los esculptors al trevallar les gárgoles, capitells, portades,... etc.

En lo Pati dels Tarongers de nostra Audiencia, hi ha unes quantes gárgoles que per sa barreja son més inverossimils encara que les anteriorment descrites. Una d' elles té un cap deforme de cavall, ales tot just indicades, grossos pits de dona, potes anteriors de cavall y posteriors ab urpes. ¿Pot formarse un compost més estrany? Ni 'l mateix Horaci en sa *Epistola ad Pisones*, aventatja al esculptor de la górgola anterior y de les que están á prop seu, en nombre de quatre, representant totes animals indefinibles per ses hetereogénees parts, y apoyats tots en unes carteles formades per cares grotesques que trauhen la llengua, obren la boca, es á dir, fan les ganyotes més estranyes que imaginarse puga: n' hi ha també una mitg aucell y mitg home; y una altre formada per animal indefinible ab cara de dona. No ho havém pogut sapiguer de cert, pero donat lo carácter predominant en totes les anteriors gárgoles, nos sembla que no foren pas esculpides per cap artista catalá; y si realment ho fou, debém confessar que s' apartá del tot de la tradició nostra beguent en altres fonts, principalment franceses y alemanyes.

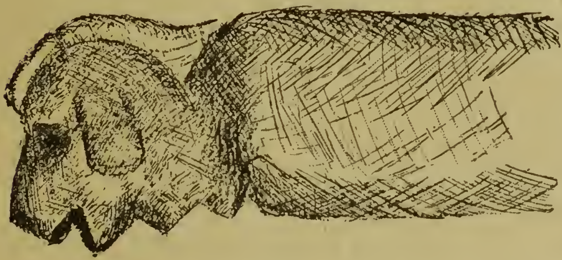

Fig. XIV.—*Absis de la Seu de Barcelona*

Entre les gárgoles de nostra Seu, que miren al carrer dels Comtes, se 'n ovira una que per sa forma y posició s' assem-

bla á un *mico*, ó *ximiot* y diém s' *assembla*, perque lo mal esculpides que están totes les d' aquell costat y la dificultat d' observarles de prop, no 'ns permet assegurarho ab tota certesa. Semblant exemplar, encara que no únich en Barcelona, puix més endavant ne trovarém un altre, no deixa de cridarnos la atenció y 'ns confirma encara més en lo ja apuntat més endarrera sobre la analogía que hi ha entre 'ls animals simbólichs, no diré de tot Europa, pero sí de França y Catalunya.

Si havém de créurer á la tradició escrita que ha arribat fins als nostres díes, los *micos*, eren als ulls dels antichs galos l' emblema de la lletgesa (1). En los monuments egipcis trobám també representats entre altres animals, á micos de totes clases (2).

Pero lo que deu fer més força á nostres afirmacions, son los exemples trets de la etat mitjana, y aquestos son tan abundants que sería may acabar volguer citarlos; lo qual demostra que en époques no llunyanes semblant especie d' animals habitava en nostres boscos allavors verges; y la Historia Natural, nos ho confirma al parlar de la única especie que, com á un recort, se conserva ab molt cuydado en los boscos de Gibraltar (3).

Guillaume Le Normand al parlar del mico, diu (4):

.... *Ceste bestie*
Au dyable afiert et ressanle.

En la *Marca Hispánica* hi há un document tret d' un antich pergamí, en que s' esplica la traslació de les reliquies dels Sts. Abdon y Senen desde Roma fins á la vall de *Arulis*,

---

(1) M. Tudot. *Coll. des figu. en arg. œvr. premi. de l' art gaul.*
(2) Rossellini. *Monum. dell' Egip.* Atlas, L.
(3) Es lo *Inuus Sylvanus*, L.
(4) *Bestiaire.*

y al esplicar la causa del perqué l' abat Arnulf aná á buscarles, diu: *In ista igitur valle ex reberveratione solis, quoniam ita naturaliter grando generatur, consuevit tempore quo fructus terræ in manibus debebant devenire laborantium insurgere tempestates grandinis et fulgurum in tantum quòd non remanebant fructus nec folia in vineis, nec in campis apparebant nisi paleæ tantum sine grano: Insuper erat in dicto loco et valle alia non mediocriter aspera tempestas sive pestilentia; quoniam de die et nocte videbantur bestiæ silvestres et feroces, et signaliter* CATI ET SIMLÆ, *necnon et multæ aliæ species bestiarum, quæ non timentes faciem hominum per loca sita in dicta valle intrabant et pueros rapiebant de cunabulis et suffocabant et etiam devorabant, et comedebant non in modicum terrorem et horrorem omnium tam clericorum quam laicorum habitantium in dicta valle, necnon in magnum dicti cænobi et dictorum monachorum*..... etc. (1), y aixís va seguint la narració fent notar que un cop tingueren les reliquies dels Sants, tots aqueixos mals desaparesqueren.

Fig. XV.—*Pati dels Tarongers. Audiencia*

De pás debém advertir que la anterior superstició de que 'ls nens eren arrebatats y morts en sos bressols per essers do-

(1) *Marca Hispánica*, fol. 1449.

lents, la trobám també entre 'ls hebreus, qui per medi d' un mot hebreu, que s' ha traduit per lo de *lamia* en la Vulgata (1), designaven un dimoni famella qui mata als nens que naixen.

De lo dit anteriorment resulta que la etat mitjana veya certa semblança entre 'l mico y 'l dimoni, y per aquest motiu lo esculpí ab tanta profusió, sobre tot á França, per tots los monuments religiosos, ja fent accions y oficis propis sols del home, ja en posicions que res tenen de decoroses.

En un ángul O. de la antiga fatxada de la casa del Concell, crida la atenció, per esser l' únich exemplar de Barcelona, una gárgola que representa un *garipau*, el qual si bé podría esser també un

Fig. XVI.—*Claustre de la Seu de Barcelona*

símbol, puix nostre poble ha tingut y té encara certa superstició envers aqueixos animals, com molts altres pobles, la Alsacia per exemple, hont es vulgar la llegenda d' una primpcesa que per son orgull se convertí en *garipau*, y del roch ahont habitava ne diuen encara lo *Kræíenstulh* (cadira del garipau) (2); no obstant, nos inclinám á creurer que es purament obra de fantasía sense cap significació simbólica. Lo mateix podém dir d' una gárgola del Pati dels Tarongers que representa un caragol.

(1) Wossi, *Etimolog. linguæ latinæ*, pl. 279.
(2) *Die brautschau.* Magdeburg, 1796.

Lo *bé* que 's troba representat en algunes de les gárgoles de nostra Ciutat, com en l' ábsis de la Seu, si be en estat rudimentari (Veges fig. XIV, pl. 69); en un dels contraforts de Sta. María; en lo campanar de Sta. Agueda; en lo Patí-vestíbul de la Audiencia, qual exemplar te les banyes recargolades; en lo Pati dels Tarongers, si be que ab adornos de la decadencia del gótich (Veges fig. XV, pl. 71), y en lo Claustre de nostra Seu, el qual está molt ben esculpit y es lo mellor de Barcelona (Veges fig. XVI, pl. 72); juga un paper molt important en la llegenda ab tot y haver sigut, y esser fins en la etat mitjana, usat com á símbol de Jesucrist, lo Diví Anyell, si be en aquest cás solía portar l' atribut de la creu; y ademés los que son objecte del nostre estudi tenen tirada, exceptuant lo del Claustre de la Seu, á representar *bochs*, mellor que *béns*, com se veu especialment en un del campanar de la matexa Seu; y en aquest cás se voldría representar ab ells als satyrs de les tradicions y de la poesía, quins son sovint del tot bochs; y altres vegades eren una barreja d' home y boch, lo qual també 's troba representat en una gárgola situada prop la anterior, que te 'l cap d' home y les banyes de boch.

Fig. XVII.—*Absis de la Seu de Barcelona*

Isaies nos diu en la Sagrada Escriptura que 'l dimoni se apareixía baix la forma de boch als qui creyen en ell; y aço nos explica lo que diuhen les rondalles de bruixes, de que 'ls dimonis se presentaven en forma de boch á ses reunions. Los

egipcis representaren també al bé en sos monuments, y *Negedius Figulus* nos diu que Python fou cambiat en cabra. Aquest mateix Python, mort per Apolo, fou deificat y anomenat *Pan* ó be *Egypan*; Python es també l' áspit ó serp de la Escriptura que 's cambia en boch.

En la Normandia los trevalladors que tornen tart á ses cases y los qui han de viatjar de nit, diuen que veuhen sovint uns *bens negres* que trahuen flames per la boca.

En nostra Catalunya es mol vulgar la superstició de que si una tempestat de pedra vé de part del dimoni ó de sos satélits les bruixes y bruixots, cada grá de calamarça te dintre un *pel de cabra*, y si vé de part de Deu nó.

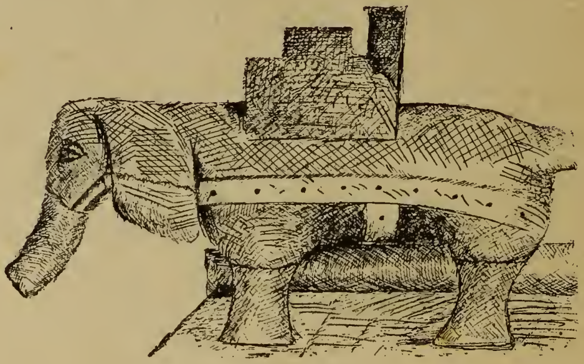

Fig. XVIII.—*Absis de la Seu de Barcelona*

En fí, en la literatura moral, sempre s' ha considerat al *boch* com á símbol de la impuresa, com á personificació de les passions de la carn.

Y anant seguint les altres gárgoles simbóliques que representen animals, debém parlar ara de dues, exemplars únichs, quiscuna en son género. en Barcelona; abdues están tot acostades en l' ábsis de nostra Seu. La una (Veges fig. XVII, plana 73), representa al *unicorni*, que en l' art heráldich fou sempre considerat com á símbol de la força y de la lleugeresa; y la altra (Veges fig. XVIII, pl. 74), un gran elefant ab llargues

defenses y trompa, si bé aquésta está trencada, está cobert ab una especie de manteleta subjectada per una cingla, y porta dessobre lo seu llom tota una iglesia ab son corresponent campanar. ¿Qui no veu en aquest exemple la imatge de la fortalesa de la Iglesia? ¿Qui no veu aquí una alegoría del *tu ets pedra y sobre aquesta pedra edificaré ma Iglesia?* Perque l' elefant ha sigut considerat sempre com lo animal de més força; axís veyém que entre les tradicions cosmogóniques de la India, existeix la de que 'l món está sostingut per un elefant. Ademés, aquest animal pel fet de no doblegar may sos genolls era considerat com á símbol de la magestat del rey; y ¿hi ha idea més bonica y que més s' escaygue á les arreladas creencies de la etat mitjana, que la magestat real sostenint á la Iglesia, açó es, contribuhint á son mellorament y esplendor?

Y per fí, dels animals simbólichs citarém la gárgola ab cap de *gat*, que avuy se troba en lo Museu de Santa Agueda, y que pertanyía á la enrunada Capella del Carme; y la de igual classe existent en lo campanar de Santa Agueda; no tenen gayre importancia, si no es la confirmació de que 'ls animals representats en les gárgoles son los mateixos que més important paper tenen en les llegendes, rondalles y supersticions de les passades époques; donchs, trobám lo gat entre 'ls egipcis, entre les supersticions de la Normandía; y en la etat mitjana fent companyía als astrólechs, bruixes y altra gent per l' estil.

GÁRGOLES-GRUPOS

Fins aquí havém parlat de les gárgoles que podríem anomenar aislades, pero aquestes no son les úniques, sino que en cada divisió d' élles se 'n troben que formen grupo, aço es, estan formades per dos ó mes animals, ja de la mateixa classe, ja de diferenta, ja d' un animal y d' una persona, generalment nen; y veuse aquí subdividides totes les de que anám á parlar.

Com á grupos d' animals de la mateixa especie podém citar la gárgola del Claustre de nostra Seu, que representa un *porch* ab llarchs pels y te dessota seu á dos marranets molt ben esculpits (Veges Lam. XII pl. 65). En l' ábsis de la mateixa Seu hi ha un altre porch ab la boca molt oberta y 'l morro curt, al qual segueixen dos marranets, tenintne també dos al seu costat.

Fig. XIX.—*Claustre de la Seu de Barcelona.*

En lo mateix Claustre de la Seu hi ha una altre gárgola que representa un gós molt ben es culpit y que te dessota seu dos gossets en actitud de mamar, si be aquestos no poden dinstigirse bé en lo gravat per estar colocats dessota seu (Veges Lam. XIX).

Aquestos tres son los únichs exemplars d' aquesta classe que 's troben á Barcelona, y 'ls unichs en que un se troba mitg embolicat d' interpretar. ¿Qué volía significar l' esculptor per medi d' élls? ¿Pretenía representar que 'l vici se propaga com los essers de la creació? ¿Voldría expressar que un viciós segueix al altre, ó que un ne cría molts? Preguntes son aquestes á les quals no 's pot donar resposta satisfactoria.

En cambi, en lo segon grupo ja no 's va tan á la ventura, se presta més á interpretacions, sino certes, quan menos molt probables, puix en éll veyém que un animal poderós y ferotge domina y fins sembla mata á un que per regla general es indefens, ó quan menos impotent pera neutralisar la acció d' aquéll, donchs uns cops es un drach mitj águila y mitj cuadrúpedo que té entre ses urpes á un aucell (Pati vestibul de la Audiencia); altres un lleó que té entre ses garres á un bé (Museu Sta. Agueda n.° 1161); altres una águila ab un bé entre ses urpes (Museu de Sta. Agueda números 1067, y Pati dels tarongers); y altres tenen dessota seu á dos aucellets (Arxiu de la Corona de Aragó, Plaça del Rey). ¿Y qui no veu en aquestos exemples lo símbol de lo que passa ab la ánima humana quan es presa del dimoni? Aixís ho trobám representat en tots los monuments cristians.

Pero, mes generalment se fa ús de petits infants núsos y sense sexe, los quals representen les ánimes dels cristians, especialment dels mártirs (1); y d' aquéstos ne tením nombrosos exemples en nostra ciutat, ab la particularitat de que unes vegades se representa als animals dominats per los nens, y altres al revés, sent los nens subjugats per les feres; ab lo qual se simbolisa la diferenta situació de la ánima quan está en pecat ó quan está en gracia de Deu; com també la situació dels justos y la dels injustos.

---

(1) M. Didron. *Manuel d' Iconographie chretienne.*

Del primer grupo, açó es, de gárgoles que representen feres dominades per infants nús, ne tením una que representa un gós, en lo Claustre de la Seu, al qual dos infants agafen per las aurelles y pel coll (Veges Lam. XX) y al mateix temps somriuhen, lo qual contrasta ab la actitut de la fera que apar forceje pera fugir. Lo nen que está á la dreta contempla als de la gárgola del altre costat que son dominats per un animal semblant al que ells tenen subgecte. ¡Se vol mes clara la idea del artista! En lo mateix Claustre hi ha un boch que está dominat també per dos infants qui li agafen les banyes y aurelles tot rient; y entre les que donen al carrer del Bisbe n' hi ha una, especie de drach sense ales, que un infant tot nú agafa també per la boca: en la antiga portalada de la Audiencia hi ha també una gárgola semblant á les anteriors, pero més ben esculpida y mes espressiva (Veges Lam. XXI).

Les gárgoles del segón grupo que representen infants dominats per feres, no son menos originals y curioses que les anteriors, com á bona antitessis de elles. L' animal dominador del infant nú, ja es un drach (fatxada del Hospital); ja una águila, (idem); be un gos ab cap deforme qui ne subgecta dos, (Veges Lam. XXII) (Claustre de la Seu); be un altre gos ab pel riçat y collar de cascabells (idem); ó be un mico (pati vestibul de la Audiencia).

GÁRGOLES HOMENS MITJ BOCHS

Ja havém vist que en la etat mitjana se unian als animals alguns detalls humans; en les gárgoles d' aquest grupo es al revés, l' home predomina, pero te algunes parts d' animal, generalment de boch, lo qual nos fa creurer que 'ls artistes voldrien representar ab ells als antichs sátyrs, considerats després com á simbols del dimoni.

Axís veyém que 'ls pobles de raça teutónica admetíen la existencia d' una multitut d' esperits, iguals als antichs sátyrs, y quins, dotats de molta malicia, feyen molt mal als homens y 'ls apareixien algunes vegades baix les formes mes burlesques. Eren los *Pucks* y los *Robin good Fellows* (1).

Los missioners cristians del Occident feren creurer á sos convertits que tots aquestos essers imaginaris eren verdaders dimonis que corrien sobre la terra per lo torment y pérdua del género humá. Les grotesques creacions imaginaries dels convertits penetraren axís en lo sistema de la demonología cristiana.

En Barcelona ne tením un exemplar en la Casa Gremial dels Sabaters del carrer de la Corribia; representa un home qual part posterior es de boch, sa part anterior está mitj co-

---

(1) Thomas Wright. *Histoire de la caricature et du grotesque dans la litterature et dans l' art.*

berta ab adornos del renaxement que simulen llargues fulles riçades, porta també llarga barba que s' estira ab ses mans. En la Seu, part del carrer del Bisbe, n' hi ha una altra molt semblant á la anterior per sa posició, pero no está tan adornada; y en lo Claustre de la matexa Seu se 'n ovira una, mitj home y mitj animal, que te en una má un tronch d' arbre tan llarch com ell, y la altra se la acosta á la boca com qui cridant molt fort, vol dirigir la veu cap á un punt determinat; está tot ell cobert de pels y está una mica trencat del cap. (Veges Fig. XXIII)

GARGOLES-SAMSÓ

HA sigut molt usat en tots los períodos del art cristiá lo episodi de Samsó dominant á un lleó, mes que com á passatje biblich, com á símbol del domini de la rahó sobre les passions.

En la Audiencia ne tením tres exemplars, dos en lo Pati-vestibol y un en lo dels tarongers. Una d' elles, mitj trencada avuy, representa á un home cobert, qui te entre ses cames á un lleó y ell ab ses mans li fa obrir la boca; la altre es un home ab llarga barba y cabellera, y ab lo cós cobert de pel, agafa també á un lleó que forceja pera fugir: la del Pati dels tarongers representa també á un home que va desnú menos de les espatlles hont te un lleuger ropatje; ab ses mans te agafat á un petit lleó.

Devém notar que aquestes tres gárgoles existeixen en un mateix edifici y molt aprop la una de la altra, mentres que en tots los altres edificis religiosos y civils no n' havém trobat cap més; lo qual confirma lo que ja havém dit sobre les gárgoles de la Audiencia, açó es, que formen un grupo á part.

GARGOLES EVANGELISTES

ENTRE la munió de gárgoles estrambótiques y horribles per sa figura, que hi há en lo Claustre de la Seu, crida la atenció trobarne dues que tant per sa figura com per los detalls que les acompanyen, no poden esser incloses de cap manera entre les gárgoles símbol del dimoni, dels vicis y passions, molt al contrari, son símbols sagrats; donchs una representa á un ángel, ab riçada cabellera y llarch ropatge, qui te entre ses mans un llarch paper; y la altra un bou ab banyes retorçades y ales d' águila, qui té entre les potes del devant un paper ó rétol semblant al del ángel. ¿Quí no veu en aquestos dos exemplars los carácters tots dels símbols dels Evangelistes Sant Matheu y Sant Lluc? Y 'ns acaba de confirmar sa certesa lo fet de trobarse abdues gárgoles en los ánguls O. y E. y haverhi en los del N. y S. una ágila y un lleó, símbols respectivament de San Joan y San March. Podría esser una coincidencia, pero no ho creyem, donchs la posició está ben marcada, y es mes lógich suposar que la idea del artista fou ja ocupar tots quatre ánguls per los dits símbols, com pera indicar son predomini, y colocarhi entre mitj á tots los essers fantástichs capassos de donar una idea de la lletjesa física y moral del demoni y dels vicis. Y semblant barreja no deu estranyarnos puix era molt usada, especialment en les obres romanich-bisantines. En la iglesia de *Poitiers*, per exemple, s' hi veu tambe als quatre Evangelistes entremitj dels mes horribles animals.

GARGOLES-NUES

Sorpren en gran manera trobar, entremitj dels animals ja citats, á gárgoles formades per figures de persones, homens y dones, ab la particularitat de que quasi tots van desnús y ensenyant lo que avuy día, en que tan estesa está la pornografía, cap artista gosaría esculpir y menos per edificis religiosos. ¿A que 's deu semblant fet? Tothom sab prou que 'l pudor del sigle XV no era pas lo mateix que 'l del actual; molt al contrari, los artistas se prenien llivertats que avuy serien criticades y que aleshores passaven poch menos que ignorades; basta fullejar alguna de les biblies ó llibres de hores del sigle XIV y XV ó be examinar detingudament los adornos de una catedral de la mateixa época, pera férsen cárrech, donchs al cos-

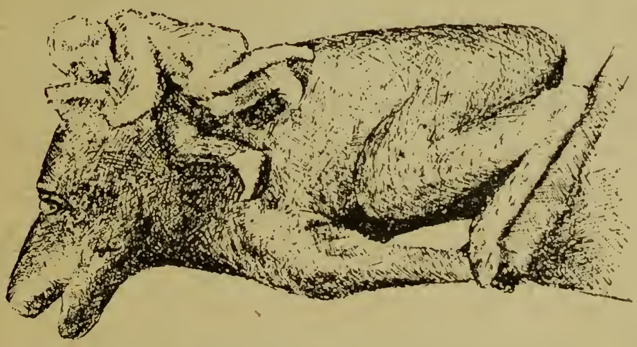

Fig XX.—*Claustre de la Seu.*

tat de una imatje piadosa trobarem una figura indecent, efecte del esperit que informava aquella época, quals manifestacions, retrato de son carácter, no han sigut ben esplicades per tots los qui les han estudiat.

Tant en nostra ciutat, com per tot Catalunya, semblants llivertats no 's presenten ab lo carácter crú de altres nacions, sobre tot de França, hont se conserven obres, principalment *misericordies* dels chors, que un esperit pudorós ni gosa mirar. En nostra Seu hi há, es veritat, alguns detalls una mica libres que estudiarém en altre monografía (1), pero son tots al esterior, no se atrevexen á entrar en lo santuari, y si n' hi entra algún petit detall, s' amaga entre la fosca, en algún recó amagat. De gárgoles n' hi ha algunes de massa libres, es cert, pero cuasi totes pertanyen á edificis civils.

Fig. XXI.—*Fatxada de la Audiencia.*

Jo crech, y mes que crech estich convensut, de que totes les gárgoles de aquest grupo son representacions dels vicis ó dels sufriments dels condempnats.

---

(1) *La Caricatura en la Seu de Barcelona.* (En preparació)

¿A que vindría, donchs, representar (Pati-vestibul de la Audiencia) un home desnú ab llarguíssima cabellera que ab ses mans s' aparta del davant, y ensenya grossos pits de dona en qual mugró hi ha aferrades dues serps, tenint també la meytat posterior de son cós coberta de pel? ¿Perqué s' esculpia (Arxiu de la Corona de Aragó) á un home ab barba, mitj tapat ab una túnica, que no obstant, dexa al descobert ses cames y grossos pits de dona en los que te aferrat á un nen desnú, y espressant en sa cara intens dolor? ¿Quin fí tindría, donchs, colocar en la portada de una Iglegia (San Pere de les Puelles) á una dona núa, qual meytat inferior es de quadrúpedo, que ab la má dreta se agafa un pit y ab la esquerra á una serp que te entortolligada entre ses cames? Semblants exemples no dexen lloch á cap dupte, pero no son los únichs; á elles devém juntar les altres gárgoles ab verdaderes senyals de desesperació y sufriment, com sols poden tenir los condempnats en la altra vida. Examinámles.

En l' edifici que actualment es Arxiu de la Corona de Aragó (fatxada de la Plaça del Rey) se oviren dues figures qual cara desesperada contrasta ab les altres quatre de sos costats que riuen y fan mueques les mes estranyes que 's puguen imaginar. La una representa á un home que porta al cap una especie de casquet plá y un lleu ropatje que cobreix part de son cós; te ales llises y ab ses mans s' estira sa llarga barba; la altra es una dona quasi núa que ensenya grossos pits y s' estira ab ses mans la llarga cabellera. Sempre que 'm miro aquestes gárgoles hi veig una representació de la desesperacio de nostres primers pares després del pecat; potser será una ilusió, pero jo no puch formarmen altra idea; com tampoch, de que, una altra gárgola del mateix edifici, que representa á un home cobert desde la cintura per avall ab una pell y té en una má un tronch de arbre y ab la altra s' estira sa llarga barba, es una representació de Caín després de haver

mort á son germá. La analogía, quan menys, es visible y no deu ferse cap esforç de imaginació pera compéndrela

Una de les citades gárgoles havém dit que portava ales, carácter estrany si bé no es l' únich, donchs en la Seu (part del carrer del Bisbe) se 'n conserva una que té també ales de águila y ab ses mans s' estira sa llarga barba; y en lò Pati dels Tarongers de la Audiencia n' hi ha una altra, si be aquesta es meytat dona ab ales per comptes de brassos, y meytat boch; es guapa y va molt ben pentinada, portant penjat al coll una especie de medalló: aprop seu s' ovira una atrevida escultura que, si bé no fá de gárgola donchs no trau aygua com moltes del mateix pati, guarda relació ab les damés y per lo tant per esser considerada com á tal; representa á un home nú ab una especie de turbant, ales, escut y coltella, ab lo qual sembla subjugar á un petit drach que te sota 'l seu genoll.

Fig. XXII.—*Claustre de la Seu.*

Altres son les gárgoles de aquest génere que 's troben encara á Barcelona, y que, si be no son tan característiques com les anteriors, merexen no obstant citarse. En un contrafort de Santa María hi ha un home desnú que avuy te 'l cap tapat per una canal de ferro y que per lo tant no pot apreciarsa bé; vora seu hi ha una dona qui ensenya sos pits tot apartantse la cabellera. En la Seu (carrer del Bisbe) hi há també un home mitj cobert ab una túnica que s' estira desesperada-

ment sa llarga barba, molt semblant á un del Pati del Tarongers. En lo Pati vestibul de la Audiencia hi ha un home que te les mans posades cap á la esquena ó mellor hont aquesta pert son nom honest, porta llarga cabellera y te la actitut de plorar, á diferencia de una altre del mateix edifici (Pati dels Tarongers) que riu y te les mans ficades entre ses cuxes. (1)

Resumint podem dir que dos son los carácters que sobressurten en aquest grupo de gárgoles y que creyém convenient fer notar encara més: *en los hómens l' acte de desespero d' estirarse la barba, y en les dones la actitut de apartarse la cabellera y ensenyar ses nudeses.*

---

(1) Per prudencia nos obstením de parlar de algunes indecencies.

GARGOLES CARICATURES

Abans de començar á parlar de les gárgoles caricatures objecte de aquesta segona part de nostra monografía, debém fer algunas observacions á fí de que no se 'ns jutje malament. Quasi tots los autors estrangers qui han tractat del simbolisme y la caricatura en los edificis de la etat mitjana, han caigut en extrems del tot oposats; donchs, mentres los uns neguen tot simbolisme, los altres creuhen que lo que se anomena caricatura no 's deu mes que á la poca traça dels artistes. La rahó no está ni en una ni altra part, com havém ja dit mes enrera; tots tenen argumentsper la seva part, pero aquestos sols serveixen per cassos aislats, no formen regla general, donchs de tot hi há.

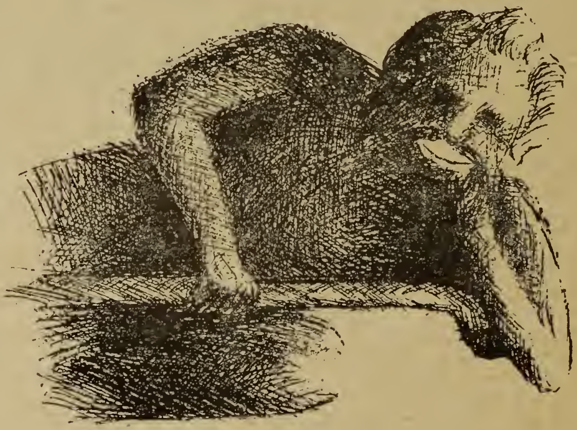

Fig. XXIII.—*Claustre de la Seu.*

Molts autors, per exemple, afirmen que les gárgoles que acabám de examinar no son mes que una serie de caricatures fundantse en les barrejes de que se componen y en la actitut de ses cares; no hi estám conformes, donchs si semblants gárgoles son tan g otesques y estranyes, es perque la fanta-sía popular aixís se creya veure als dimonis, y l' artista no feu mes que copiar. ¿No s' ha tingut sempre al dimoni com al esser mes degradat, mes lletj y horrible de la creació? Donchs les imatjes que aixís lo representen ¿podrán anome-narse caricatures? Afirmarho fora igual á dir que tot retrato es una caricatura.

Si l' artista volía representar alguna vegada al dimoni tot caricaturisantlo, no ho feya en la forma en que se troba entre nostres gárgoles, sino presentantlo enganyat, despreciat y fins dominat, per aquells á quí éll volía dominar, despreciar y enganyar. No; ho afirmarém sempre, perque n' estém plenament convençuts, les gárgoles ja descrites *no son caricatures del dimoni*, sino *símbols de éll*; y de símbol á cari ricatura hi há diferencia.

La tendencia á lo burlesch y á la caricatura sembla esser un sentiment prepotent arrelat á la naturalesa humana y es un dels primers talents desenrotllats per les societats encara en estat salvatje. En efecte, lo sentiment del ridícol y l' amor á lo que es agradable se troven ja entre 'ls salvatjes y entren llargament en ses relacións ab los demés hómens. Abans de que 'ls pobles somiassen en conservar la literatura y les arts, quan lo quefe regnava en son rústech palau, rodejat dels seus guerrers, aquestos s' entreteníen en posar á sos enemichs y adversaris en ridícol, en riure 's de sa debilitat, en una paraula en caricaturisarlos de paraula ó contar anécdotes propies pera fer riurer. Y quan aquestos mateixos pobles se dedicaren á construhir habitacións fixes y á adornarles, los subjectes que ells cregueren de preferencia pera aques-

ta ornamentació foren los qui representaven ideas risibles. Lo guerrer qui caricaturisava á son enemich en lo discurs que pronunciava en una festa, buscá prompte lo medi de donar á ses opiniòns una forma mes duradera, fent grossers traços sobre la roca núa ó sobre qualsevol altre objecte plá que era de sa conveniencia.

Tal fou l' origen de la caricatura y del grotesch en les arts. En efecte, lo mateix art, en ses formes primitives, no es mes que una caricatura, donchs es solament per la exageració de les línees que pertanyen á la caricatura, com aquestos dibuixos inhabils podíen ferse compendre. (1).

Mes endevant la caricatura prengué formes mes delicades sent un dels principals motius entre les belles arts, especialment en la arquitectura que á mes de esser la genuina expressió de les creencies y sentiments de les generacións de la etat mitjana, es la que revela mellor l' extrany contrast que formen ab ells sos instints naturals y sa manera especial de veurho y sentirho tot; es, diu un escriptor de casa (2), de totes les belles arts, si la mes cristiana en la idea y en lo fí de ses produccións, en la expressió dels accessoris y 'ls detalls la mes capritxosa y devegades la mes realista; es, en fí, la que aspirant á lo ideal, á lo sublím, y

Fig XXIV —*Fatxada de la Audiencia.*

(1) Thomás Wright, *Histoire de la caricature et du grotesque dans la litterature et dans l' art.*

(2) Rubió y Ors, *Apuntes para una historia de la sátira.*

realisantho mes que qualsevol altra, se troba segons sembla, deturada en son vol per lo mal geni de la sátira que la obliga á caure del predomini que sobre la societat exerceix, á contaminar, ó quant menos á enlletgir ab idees vulgars y fins profanes, ses puríssimes creacións, per lo mal geni de la sátira que á semblança del maligne esperit que 's complavía devegades en apartar als sants del desert de la contemplació de les divines perfeccións, fent passar per devant de sos ulls les seductores visións del mon per ells abandonat, semblava gosarse en fer arribar á les aurelles del artista les sarcástiques rialles de la terra, pera que distret de les celestials harmoníes, alterás ab elles la puresa de la frase musical que volía expressar per medi del monument.

Al período de la etat mitjana se l' anomena tétrich, fosch, tenebrós y se 'l hi apliquen quants epítetos y calificatius ser vexen pera indicar sa ignorancia; pero digas lo que 's vulla, en la calumniada época anomenada Etat Mitjana, com diu un escriptor modern (1), domina l' esperit satírich de tal manera y ab aytal força, que, ni allavors se 'l hi pogué sobreposar cap altre, ni posteriorment ha arribat á tant alt grau. Sembla talment que la imaginació 's trobava tant disposada á la ironía que no 's preocupava de cap altra cosa; á les apagades veus dels qui dominats pe 'l terror pronosticaven la destrucció de tot lo creat en l' any mil y profetisaven qualsevol de aquelles moltes calamitats somniades per tots, com si se desitjasen, mes que per fortuna no 's realisaven, feya choro la rialla dels jotglars qui entreteníen al poble distrayentlo en sus moments de repós; y l' acudit satírich del trovador errant que no callava cap de ses impresións, la acompanyava la mueca del bufón, mes lliure que 'l mateix rey, ó l' irónich somrís del home ilustrat que sens dupte sabía á que

(1) Fernández Merino, *La Danza Macabre.*

atendres; may com aleshores ha dominat lo desitj de paro diarho, tot y açó fou causa de que fins de lo mes sagrat se fés caricatura. Y aquest mal es lloch comú per tots los pobles, tant en la historia del art, com en la historia de la literatura.

No 'ns volém extendre mes en consideracións sobre la caricatura en la etat mitjana perque açó es objecte de altra monografía, sols nos limitarém á fer notar que en nostra patria, la sátira, tant en la literatura com en l'art, may fou tant desvergonyida y dura com en altres regións.

Tant la caricatura com lo burlesch eren naturalment destinats á cridar la atenció del públich y per çó se 'ls feya figurar sobre 'ls monuments mes esposats á les mirades del poble; les gárgoles per lo tant eren les mes á proposit per aquest objecte, y cuydado que 'ls artistes se 'n sapigueren aprofitar.

En nostre ciutat ne coneixém unes 50 que al nostre parer son verdaderes caricatures. Aném á estudiarles, agrupantles en quant nos sía possible.

GARGOLES GUINEUS

TANT la guinera com lo llop, á causa de ses especials qualitats, tenen un paper molt important en la sátira. La guineu, sobre tot, abunda en los nombrosos monuments religiosos y civils de França, Inglaterra y Alemania; pero facilment y ab molta frecuencia, la guineu se vesteix ab la roba de la gent de iglesia y dels monjos de tots colors, lo qual fa la sátira mes picant. Sembla que en cada celda dels convens hi hagués amagat lo maliciós animal pera espiar los actes dels religiosos y divertirse desprès tot contantlos al poble; y lo curiós es, que la Iglesia ho tolerá, creyent sens dupte, que semblants llivertats eren més pera fer riure que pera fer mal. En efecte, la guineu no sembla pás mes danyosa que Esoph y Fedro; la guineu es en la etat mitjana lo que 'ls fabulistes foren en la antigüetat, si be te la desventatja de moralisar menys.

La Iglesia, la realesa, la monjo, la noblesa, lo baró, les corts de justicia, tothom está satirisat en lo romans de la guineu (*Renart*;) mes lo veritable personatje, con ha fet notar un distingit crítich (1), sa malicia y sa astucia, triunfan de tots los obstacles. Personatje discret, astut y prudent, acepta lo mon tal com es y se acontenta en esplotarlo pel seu profit. Se confessa, porta cilicis, pren la creu, canta la mis-

(1) Lenient. *La satire française au moyen âge.*

sa, lo qual no li impedeix ni de riures del infern, ni de profanar los sants misteris: sofista, diplomátich, casuista, devot, hypócrita. gorman, mentider, fals amich, mal paren, etcéera, etc.; es ell qui ha inventat lo famós *distinguo*.

La antigüetat ja havía fet de la guineu lo tipo de la burla. En egipci *ser guineu*, era ser astut; y ella quedá com á tipo pels fabulistes y hómens politichs, per lo que respecta á astucia. Aristólil anomena á la guineu *callidum et maleficum*, açó es astut y dolent. Lo *Phigsiologus* de Sant Epifani senyala la astucia de la guineu que fa 'l mort pera atraure á ses víctimes indefenses.

No volém estendrens més en aquestes consideracions; baste citar que la guineu desempenya un pa per importantísim en moltes de nostres rondalles quals narracions res tenen que envejar als epissodis del *Roman de Renart*.

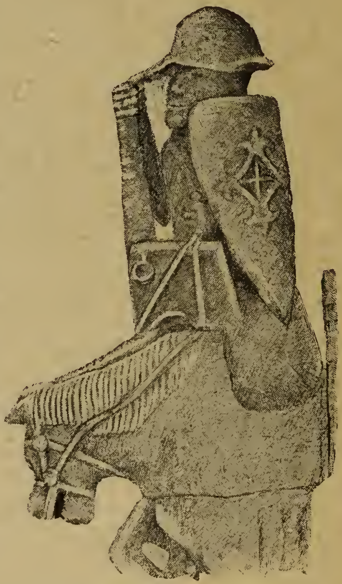

Fig. XXV.—*Absis de la Seu.*

Lo paper que desempenya la guineu en la iconografía sobrepuja al del romans y de les rondalles nostres. Esculptors y pintors tenien á la guineu en gran estima, á causa de ses agradables aventures. Sa imatje fou reproduhida gran nombre de vegades á l' esterior de les iglesies, en les fatxades, y á l' interior en los capitelles y misericordies del chor.

Tant á França, com á Alemanya, com als Paissos-Baxos, se representa á la guineu quasi sempre vestida de frare ó sino mitj coberta ab un drap, y colocada dalt de una trona predicant á galls y á gallines. ¡Se vol sátira mes refinada! Quan acertat

estigué Lautensberg al dir: la sabiduría profana no ha produhit rés mes digne d' esser alabat, com á libre, que la *guineu*!

Passant ara á parlar de les representacions de guineus existents entre les nostres gárgoles, debém dir en honor á la veritat, que no n' havém trobat cap vestida de frare, ¿Será açó efecte de que no 's prestava? No ho creyem, donchs tant podría esculpirse un vestit de rey com de frare; lo nostre parer es, que en la nostra Patria la caricatura may se presentá tan libre y descarada contra tot lo mes sant y sagrat, com en altres nacions; los artistes de per aquí se acontentaren en esculpir á la guineu mitj coberta de roba y de aquesta manera representaven la sátira en general sense mortificar á cap institució.

Fig. XXVI.
Absis de la Seu.

Una altra particularitat oferexen les gárgoles-guineus de nostra ciutat, y és, que per comptes de tenir la fesomia de astucia que 's veu en les representacions estrangeres, se presenta sempre en actitut desesperada, com si hagués sigut enganyada per aquell á qui ella pretenia enganyar; lo qual se veu també ab molta frecuencia en nostres rondalles, y ab la roba mal posada com si fugís per haverse descobert lo que ab ella pretenia amagar.

Dels deu exemplars que conexém á Barcelona, set d' ells estan mitj coberts de roba, y son, un del Pati-vestivol y altre del Pati dels Tarongers, de nostra Audiencia; altre de la antiga fatxada de la Casa del Concell; una altre de la Seu (carrer dels Comtes) ab la particularitat de que aquesta ab la pata dreta s' agafa la barba y ab la esquerra s' estira la cúa

per dessota 'l ventre, ó usant un refrá nostre *se 'n vá ab la cúa entre les cames*; en lo Pati del Arxiu de la Corona de Aragó n' hi há també un exemplar; y en la fatxada de la Audiencia dos, un te la cara molt peluda y una espresió desesperada, (Veges fig. XXIV. pl. 90) y l' altre está dominat per dos nens desnús que li agafen les aurelles.

Respecte á les qui no van embolicades ab roba devém dir que, mes que com á caricatures, lès considerám com á sínbols del dimoni, donchs, los Bestiaris rimats francesos del sigle XIII, ja nos parlen de la semblança que hi há entre 'l dimoni y la guineu, puix diuen:

Cils goupiis (guineus) *ki tant fet de mal*

. . . .

Cest le moutes (lo dolent, lo diable) *ki nous guerroie.*

De les trés sols es curiosa la del Pati-vestíbul de la Audiencia perque s' estira 'ls pels de la barba ab les potes del davant. Les altres poden veures en la Seu (carrer dels Comtes y campanar.)

GARGOLES JOTGLARS

Una de les principals categories de satírichs de la etat mitjana, *los jotglars*, estava ella matexa molt lluny de no ser satirisada, diu M. Whright. (1) Los ministrils ó jotglars pertenyien generalment á una classe ínfima que no servia mes que pera plaher y distració de les altres.

Malgrat les remuneracions lliberals que algunes vegades rebien, eren objecte de despreci mes que de respecte. Hi havía, es veritat, jotglars que mereixien mes consideració, pero eren pochs, los altres sembla que no eren altra cosa que una especie de vagamundos, especialment després del sigle XV, qui anaven de poble en poble y eren poch escrupulosos en los medis de guanyarse la vida. Nostres músichs ambulants y 'ls *saltimbanquis* d' avuy, poden donarne una idea bastant exacta.

Y açó nos esplica lo perque en los monuments de la etat mitjana abunden tant les sátires y caricaturas dels jotglars, donchs comunment se veu en sos instruments de música entre les mans de monstres y animals per cert gens nobles, com pot véures en lo pati dels Tarongers hont un verdader *porch*, mitj cobert de roba, toca 'l sach-de gemechs. Aquest es l' únich exemplar de Barcelona; donch si be tenim altres cinch gár–

(1) *Hist. de la caricat. et du grotesque dans la litt. et dans l' art.*

goles pertanyents á aquest grupo, en cap altra d' elles se veu als jotglars representats baix la forma de animals, molt al contrari, tots van vestits com si diguessem de festa, aço es, ab los trajos que portarien en la execució de son cárrech ú ofici.

En los patis de la Audiencia n' hi ha qüatre que semblen talment disfreces del Carnestoltes per son trajo y actituts, lo qual no 'ns ha d' estranyar, donchs era en élls lo acostumat.

Dues representen homens vestits ab túniques y ab unes valones ondejades com d' arlequí, porten llarga cabellera y tenen en ses mans una especie de platets de música que agafan ab unes anelles, son bastant mal fets, lo qual nos impedeix classificarlos ab tota certesa. Abdues figures tenen una cara grotesca.

N' hi há una altre ab son corresponent sach-de-gemechs y está vestit ab una túnica ample y ab una caputxa ó cucurulla termenada ab un floró; lo trajo d' aquest es molt semblant al dels *fous* qui tant abunden en los monuments antichs y codechs de França. L' altre va vestit de moro ab sa túnica y turbant, y porta sota la aixella dreta un llarch timbal, al qual dona cops ab la má esquerra, representant sens dupte á algún dels moros que á só de tabals representaven al viu, en lo *entremés* de Sant Sebastiá de la processó del *Corpus*, un d' aquells combats tan populars y sig-

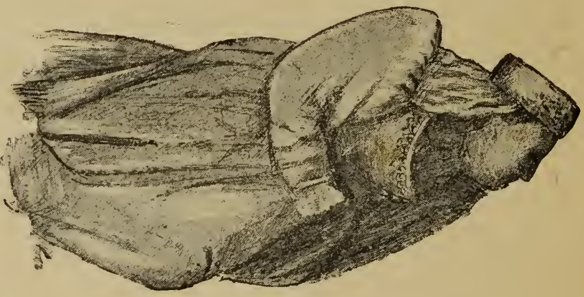

Fig. XXVII.—*Fatxada de la Audiencia.*

nificatius en la historia de nostres institucions religioses y civils, que acabava ab la presa, judici y martiri del Sant, considerat altre dels patrons de la cavallería.

En la cornisa del Arxiu de la Corona d' Aragó se conserva una gárgola, si bé está bastant trencada, que 's diferencia de les anteriors per son trajo é instrument; se veu que l' artista volgué representar no un jotglar qualsevol, sino un verdader trovador, donchs anava galantment vestit, está mitj agenollat y tocant la viola, com si fés l' amor á una damisela.

GARGOLES GUERRERS

Entre les llegendes y superstioions de la etat mitjana no sols pren lo dimoni la forma de animals ja reals, ja imaginaris, com havém vist, sino que moltes vegades se revesteix de la forma humana, simulant un home monstruós, com *Brunquel* qui fou vençut per *Richar-sans peur*, y altres cops se presentava al combat baix la figura de un valent cavaller armat de cap á peus sobre un caball negre.

De les gárgoles existents á Barcelona, sols n' hi ha una que representa á un guerrer á caball; les demés van á peu. L' exemplar més curiós entre les últimes, es sens dupte 'l que hi há en un contrafort de la nau principal de la Seu y que sols pot veures desde 'l terrat; representa (Veges fig. XXVIII, pl. 101), á un home mitj despullat qui en una má té un gros coltell y en la altra un escut, que més que aytal sembla un barret; té una cara grossa y horrible, contribuhinthi no poch lo tenir per comptes de pels en la barba una especie de ventoses y lo cap completament pelat.

En los contraforts del Pí hi há també dues figures armades d' espases y escuts molt petits, pero no tenen cap detall d' ornamentació, ni anatómich: una d' elles está coberta ab un ropatje llís que desde la cara li baxa fins als peus; era 'l mellor modo de estalviarse feyna, suprimint detalls.

El que hi há en un contrafort de Santa María es mes digne

d' atenció, puix representa á un home que embraça un escut hont s'.hi ovira per blassons tres cascalls que surten de una mitja lluna. ¿Sería aquesta gárgola una sátira contra alguna familia d' aquell temps? Havém buscat si 'l dit blassó se trobava entra la noblesa catalana y no l' havém trobat, aixís es que no podém afirmar rés en concret.

En lo Páti-vestíbol de la Audiencia, hont sembla hi han caricaturisats tots los tipos mes sortints de la época, hi ha també un guerrer, pero ab la particularitat de que aquí es un moro ab llarga barba, cap cobert ab un turbant, grós coltell en una má y un escut en la altra. Deu representar un comparsa del citat *entremés de St. Sebastiá.*

En lo mateix edifici, al Pati dels Tarongers s' hi veu una altra gárgola que representa á un cavaller molt ben vestit, ab llarga espasa y escut rodó en que hi

Fig. XXVIII.—*Contrafort superior de la Seu.*

ha la creu gravada; te una actitut noble y contrasta ab les barrejes repugnants y cares grotesques que te als seus costats.

Pero hont un hom se queda parat de admiració es al contemplar la gárgola existent en l' ábsis de nostra Seu. (Veges Fig. XXV y XXIV pl. 94 y 95) ¿Qué ve á representar allí aquell guerrer montat en ridícula caballería? Ho havém consultat ab diferentes persones enteses en la arqueología é historia de nostra Patria, y cap nos ha pogut donar nna resposta satisfactoria. Es prou sabut que al pas-

sar la arquitectura de bisantina á gótica, acudireu gran nombre de operaris qui desarrollaven la idea general del Mestre ó Arquitecte, construíen l' interior pel sacerdot, pero que invadíen tot lo recinte esterior, omplintlo de tots los capritxos que 'ls dictava sa fantasía, ó son geni ja satírich, ja religiós; perque ¿quí impedeix al esculptor de capitells que en lloch de fulles esculpexe lo que li dicte sa imaginació? Si es vassall oprimit, si rebé alguna afrenta, si fou víctima de una arbitrarietat del seu Senyor secular ó eclesiastich ¿quí impedeix, com diu nostre Piferrer (1), que 'l ridiculise y en formes simulades y estravagants l' espose á la burla del públich? Aixís un frare grós sosté ab son cap un capitell; aixís un cavaller fantásticament armat, está condempnat á aguantar totes les plujes que per espay de molts sigles s' escorren per la boca de sa ridícula caballería.

Fig. XXIX. —*Audiencia. Pati dels Tarongers.*

En Piferrer, com se veu per lo anterior, se havía ja fixat en la gárgola que estám estudiant, pero no 'n dona cap explicacio concreta, y es que realment no se pot donar; perque ¿quí es capaç de interpretar la imaginació del artista que la esculpí?

Se 'ns ha dit per persona bastant entesa, que semblant

(1) *Recuerdos y bellezas de España. Cataluña.*

gárgola *era una caricatura de St. Jordi;* y á la veritat que aquesta opinió te alguns arguments en favor seu, donchs lo cavaller embraça un escut hont está perfectament gravada la creu blassó d' aquell Sant, y ademés lo cavall ó burro, que no 's pot precisar bé lo que es, porta al front dues creus que formen part de sos guarniments; pero no 's pot admetre de cap manera semblant suposició, donchs encara que l' artista tingués semblant intenció, no hauría produhit cap efecte, puix perqué la sátira alcance açó, *es necessari que tingui á favor seu la opinió pública*, lo qual en lo cás nostre no podía esser de cap manera.

Nosaltres, fugint d' exageracions, nos inclinám á creurer que la gárgola objecte de nostres digresions, es, sí, una caricatura, pero no de St. Jordi nostre Patró, sino de algun cavaller, potser, y es lo mes segur, de algun *creuhat* ateses les arreus que portan éll y son caball. Aquest exemplar es, repetím, lo mes complicat de Barcelona. ¡Llástima que tinga la llança trencada arrant de la má y 'l barret fet malbé!

GARGOLES DIFERENTES

SOLS les anteriors gárgoles, per son nombre, per meten esser agrupades separadament, pero no son les úniques que en forma de caricatura podém observar encara en nostra ciutat, no, n' hi há moltes altres del mateix género que á causa d' esser sobre motius diferents tenim de descriure aquí separadament, sens que pogám notar ses relacions moltes vegades.

N' hi há no obstant, algunes qui tenen carácters semblants, com succeeix ab una de la Seu (carrer del Bisbe) que representa un home vestit ab una túnica cenyida al cós y que te entre ses mans un llarch tronch sense desbroçar y ab altre del Pati vestíbul de la Audiencia que porta també un tronch com la anterior, te 'l cap enlairat com si mirás al cel y porta per trajo una doble túnica sens altra ornamentació que una llarga filera de botons, ab la particularitat de que va descalç.

Fig. XXX.—*Fatxada de la Audiencia.*

Abdues representacions tenen bastanta analogía ab les imatjes del Judeu Errant tan popular á Alemanya, Inglate-

rra y sobre tot, en algunes regions de França, pero no pot admétres que elles ho sien, donchs semblant llegenda no 's troba á Catalunya. Nosaltres les creyém, y es més acertat. representacions de *pelegrins*, atesos los carácters del bastó y de anar descalços.

En lo Claustre de la Seu hi ha un home, qual mústiga cara lo fá semblar d' etat ja avençada, qui porta una tunica y te en una má un rotllo de paper, y en la altra una porra, hon s' hi ovira grabat l' escut de Catalunya. En aquesta gárgola s' hi veu ben bé una caricatura d' algun porrer eclesiastich ó civil, donada la actitut burlona de sa fesomia Se coneix que quant los Clapos la esculpiren volgueren caricaturisar á algun tipo de sa época, potser á un porrer de la mateixa Seu.

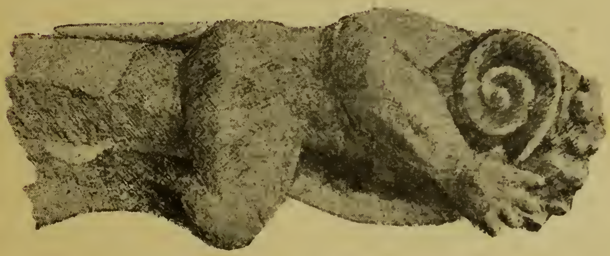

Fig. XXXI.—*Pati del Arxiu de la Corona d' Aragó.*

Semblant á la anterior es una altra gárgola del Páti vestíbul de la Audiencia, si be aquesta no presenta los carácters tan determinats, donchs ademés de portar barrét rodó, alça una groxuda porra ab ses mans, pero en ella no hi há cap detall que 'ns puga donar algun raig de llum sobre 'l seu origen; lo qual succeix també ab una altra gárgola del Páti dels Tarongers, que representa á algun delegat de la autoritat, ab capa cayguda, coll crespat, á estil de la época, bigoti y perilla, y una porra trencada; y ab altre del mateix lloch qui

está cobert de cap á peus per una túnica y té en ses mans un bastó que acaba ab un engroxament. Algun dels anteriors exemplars los creyém reproduccions del tipos de les festes populars y religioses.

Hi há dos exemplars, un en l' Arxiu de la Corona de Aragó y altre en lo Páti dels Tarongers de la Audiencia, que representen homens tots coberts ab una túnica de cap á peus, de manera que no se 'ls veuen ni 'ls braços, ni les cames; el origen de aquestes figures pot tròbarse en les costums de la época, balls y entremesos, puix tenen molta semblança, si bé aquí se presenten aislats, al anomenat *ball dels titans* de Tarragona, costum anterior al sigle XIV y que consistia en una quarentena de homens ficats entre dues teles, de modo que sols se 'ls veya 'l cap, qui caminaven y donaven voltes al compás de les xirimies. Lo joch dels sachs que encara conserven los noys el día de la *sortija*, pot també donarnos alguna idea.

Es prou sabut que en los sigles XIV y XV, com en la antigüetat y com en nostres dies, puix les dones sempre serán dones, les dames se distingien per ses modes exagerades, per son luxo desenfrenat; de manera que los Reys y Comuns se vejeren obligats á donar lleys pera reprimirles. En Bernat Metje, en Roig y l' Aximenis les pinten alló que 's diu al viu. L' Aiximenis, sobre tot, en son *Llibre ó carro de les dones*, diu referintse á les dames catalanes de principis del sigle XV. «Les *donselles porten gorres com los homes, ab medalles e co rones e diademes..... y les casades de tal manera porten los vels que ensenyen los pits .... porten los pentinats e cohes e vels lligats ab unes agulles de plata ab los caps daurats, usen lo trajo ample dels pits, perque se 'els puga veurer gran part del cós, y en el mitj á la cintura tan estret que es maravella com lo apretat no les aufega, e les fá reventar, e despues porten les vores uns plechs ab armini e martes que no 'ls serveix*

mes que pera destorbarles de caminar... porten també faldilles molt llargues, y arrastren per terra lo panyo y la seda de que un pobre podría fer vestit... porten cabells enmatllevats al cap, e per ventura son de dones mortes..... tot açó fan e sufreixen pera semblar hermoses...» etc., etc.

Quansevol pot ferse cárrech de la veritat de semblant descripció examinant una gárgola de la fatxada de la Audiencia (Veges Figura XXVII, pl. 98) y altra dels claustres de la Seu; abdues representen dames de la época ab sa corona ó casquet de que 'ns parla l' Aximenis, la abundant cabellera formada per *cabells enmatllevats,* son escot exagerat y provocatiu y sa cintura quasi inverosimil per lo estreta, especialment en la de la Seu, que es encara més característ ca que la de la Audiencia; una cósa es de notar també, la altura y amplada de les mánigues que no han fet mes que imitar los modes actuals.

Fig. XXXII *Ciutadela.*

L' Eximenis nos diu també que les dames de son tems eren *papareres*, com vulgarment se diu, açó es, feyen gestos afeminats ab lo cap y mans al parlar ab los hómens; lo qual sembla fasse realment una gárgola del Páti dels Tarongers que representa una dona ben vestida, ab sa cara de *çalamera* y la má dreta posada sobre 'l cor.

Com á caricatures evidents del vici de la gola hi há en la Audiencia tres gárgoles; dues d' elles están en lo Pati dels Tarongers, la una té un gerro en la má esquerra, mentres que ab la dreta s' acosta una copa á la boca en actitut de beure, y la altra aguanta ab ses mans una plata hont s' hi veu un grós tall, aquest últim riu de satisfacció; en lo Páti-vestibúl está reproduhida ab algunes variants la primera de les anteriors gárgoles. Aquest assumpto era molt usat en la etat mitjana entre los detalls ornamentals, sobre tot á França hont se troba en quasi totes les iglesies.

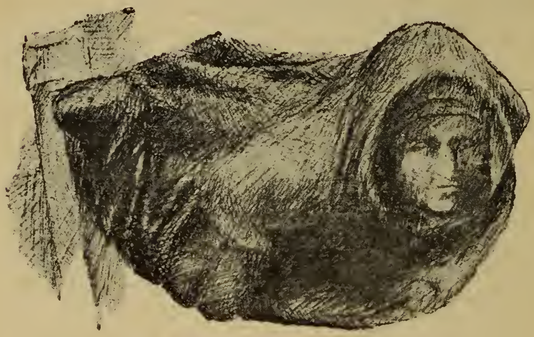

Fig. XXXIII.—*Fatxada de la Audiencia.*

Tres gárgoles coneixem á Barcelona que poden esser considerades com á representacions de personatjes politichs. Dues d' elles están situades en la antiga fatxada de la Casa del Concell y representen á una dama elegantment vestida, ab una petita corona sobre 'l cap y túnica molt escotada de modo que ensenya sos pits; está mitj agenollada y ab una má s' agafa l' rossech y apoya la altra sobre 'l genoll; y á un caballer ab llarga túnica y petita corona al cap, porta bigoti y té en una má una bola mitj partida que sembla la magrana blassó de Granada, y ab la altra má la assenyala; está en actitut de parlar ab la dama de son costat, y aquesta se lo escolta sonrisent. ¿Qué volen significar aquestes dues gárgoles colocades dessobre mateix del portal per hon entraven los honorables Concellers? Dífícil es averiguarho; lo que no te

cap dupte es que representen persones reals y que ell assen yala una magrana tot mirant á sa companya, com dient:— Mira ¿la veus? ó bé—¿la vols? Si es cert que aquella part del edifici fou feta, com afirma en Pi y Arimon (1), á principis del sigle XVI. ¿no podrien esser abdues figures una caricatura dels Reys dits Catolichs y de la conquesta de Granada? No 'ns atrevím á afirmarho, pero tampoch ho neguém, donchs la conexió hi es.

En la fatxada de la Audiencia s' hi veu un personatje de actitut reposada que s' acaricia la barba y vesteix la gramalla dels Concellers, ó cuan menys un trajo molt semblant; alguna revenja personal sería la causa de que anás á parar á aytal lloch. (Vejes fig. XXX pl. 104)

Encara que propiament no son gárgoles, bó será que parlém aquí de les carasses que fent el ofici de aquelles foren posades en la Ciutadela (Vejes fig. XXXII pl. 107) Hi ha qui veu en algunes de elles una caricatura dels Concellers, lo qual no 'ns deu estranyar gens, puix qui era bó pera deshonrar les gramalles de aquestos fentles portar al massers y porters, qui era bó pera deshonrar lo Saló del Cent, convertintlo en un ball públich, molt apte era per cert, pera fer esculpir les imatges dels qui eren la salvarguardia de la llivertat en l' edifici que simbolisava la esclavitut; qui á centenars penjava de la picota als bons patricis, be podía penjar de una picota mes infamant encara, als sabis Concellers de Barcelona pera que fossen la burla de les generacions futures.

Hi há bon nombre de gárgoles representant personatjes qui tenen entre ses mans ja un plech de paper desdoblat, ja un rotllo de plegat, y á la veritat no havém sapigut trobar son origen. No obstant, la coincidencia de trobarse quasi totes en lo edifici de la Audiencia que, com sab tothom, abans era

(1) *Barcelona antigua y moderna*. T. I.

de la Generalitat de Catalunya, nos fá creurer que son caricatures d' alguns funcionaris, ó cárrechs pertenyens á la dita institució. En lo Páti dels Tarongers n' hi ha una que representa á un moro ab un llarch retol (Veges fig. XXIX pl. 102); en lo Páti-vestibul ni hi ha una altra, y es un vell mitj cobert ab un mantell, qui te en una má una curta llarça y en la altra un rotllo de paper, la actitud de sa cara es de rumiar, y en la fatxada també se 'n ovira una que representa una dona de cara mústega, tota embolicada y ab son corresponent retol (Veges fig. XXXIII pl. 108) En un contrafort de Santa María ni hi ha també una per l' estil, y en la Seu (carrer del Bisbe) una altra, si be aquesta última te cara de desesperació.

Fig. XXXIV.—*Pati del Arxiu de la Corona d' Aragó.*

Lo grotesch sempre ha anat junt ab la caricatura donchs no es mes que una exageració de aquesta, y perçó se troba ab tanta abundancia en los monuments de la etat mitjana. Axis com per medi del simbolisme lo artista s' enlayrava á les serenes regions del ayre, per la caricatura no feya mes que arrossegarse per la terra, y per lo grotesch se revolcava com á porcell pel corromput llot. Pero lo estrany del cás es que un mateix artista esculpia los tres géneros ab la mateixa naturalitat y frescor, com lo trovador qui després de compondre una tendra cansó á la Verge tota pura, cantava una bacanal ó be 's desfeya en malicioses sátires contra los ministres

de Deu. ¡Estranya barreja que caracterisava á la época de la historia més dificil de compendre!

Ja havém dit mes endarrera que la decencia nos pribava de detallar certes gárgoles, y més de donarne cópia, axis es que sols parlarém de les altres que no poden ofendre á la moral, ni fer mal á ulls pudorosos.

Com á grotesques poden citarse dues gárgoles del Páti del Arxiu de la Corona de Aragó, una de elles (Veges fig. XXXIV pl. 110) representa á un home mitj despullat que ab la má dreta s' agafa la barba y trau la llengua, tenint una cara tota arrugada; y la altra (Veges fig. XXXI pl. 105) es un home tot nú colocat capritxosament sobre un cós sortint de la paret. Com aquesta última n' hi ha una de molt semblant, en quant á la posició, en lo Páti dels Tarongers de la Audiencia, hont hi ha també varies gárgoles grotesques, entre elles un home que ab ses mans s' obra la boca estirant la mandíbula inferior, y altra ab cara xavacana qui se la axampla mes de lo natural; hi há també en lo mateix lloch un home nú ab cap pelat, fora un petit bordó de cabells, qui s' abraça ab una petita porra y riu grotescament; y tot un caballer ab ornaments que 'l desfiguren del tot; en lo Páti vestíbul de la mateixa Audiencia hi ha dues velles qui poden esser incloses també en aquest grupo per sa actitut y detalls.

Fig. XXXV.—*Absis de la Seu.*

Los exemples anteriors pertanyen tots á edificis civils, pero no son los únichs, en la mateixa Seu podém trobarne alguns (carrer del Bisbe) y especialment lo que copiám (Veges fig. XXXV pl. 111) del costat de la fatxada de Sant Ibo, que representa un home ab barretina, la boca ben oberta y en posició de... fer lo que no deuria dintre 'l sant edifici. ¿Quin ideal tenía l' artiste al esculpir semblant irreverencia? No es aquest l' únich exemple de semblant género que coneixém á Barcelona y á Catalunya; vora Manresa hi ha una bonica creu en qual capitell s' ovira un bon frare que posat d' esquena á la gent, ab la roba alçada y en posició gens decorosa fá... lo que es lley de naturalesa, demostrant que la caricatura picaresca no pecava pás d' encogida, molt al contrari, era més realista y atrevida que avuy día Podriem citar molts exemples semblatns existents en catedrals de França, pero es aquest un assumpto al que se pot aplicar molt bé alló de *peor es meneallo.*

EPÍLECH

Havém arribat al fí de nostra tasca després de descriure minuciosament totes les gárgoles de Barcelona. ¿Havém fet una obra acabada? Estam plenament convençuts que no, perque açó es impossible en un treball com lo nostre, en que no 's pot consultar cap autor; donchs, que ho sapigam, y á fé que havém fet moltes indagacions, ningú, ni en nostra patria, ni en l' estranger, ha parlat ab tanta estensió de semblant assumpto. Lo qui nos seguexe sens dupte que ho fará mellor.

ÍNDIS